

Disney kao inspiracija za vlastitu kolekciju

Križaj, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:744517>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET
TEKSTILNI I MODNI DIZAJN
MODNI DIZAJN

DIPLOMSKI RAD

DISNEY KAO INSPIRACIJA ZA VLASTITU KOLEKCIJU

ak. slik. PAULINA JAZVIĆ, docent

MARTA KRIŽAJ

Zagreb, travanj 2017.

SADRŽAJ:

1. Sažetak	3
2. Uvod	4
3. Walt Disney	6
3.1. „Svi naši snovi mogu se ostvariti ako imamo hrabrosti slijediti ih“	6
3.2. Djetinjstvo i školovanje	6
3.3. Početak karijere	10
3.4. Mickey Mouse – miš s kojim je sve počelo	12
3.5. The Walt Disney Studio – snovi i inovacije	18
4. Bajka o tri zlatne naranče	21
4.1. Nonine „Tri zlatne naranče“	22
4.2. Izvorna verzija bajke – napuljska priča „Tri citriona“	23
4.3. Ostale verzije bajke – sličnosti i razlike	31
5. Povijest pletenja	34
5.1. Početci pletenja	34
5.2. Širenje i razvoj pletenja u Europi	37
5.3. Osnivanje cehova	39
5.4. Izum stroja za pletenje	42
5.5. Pletenje tijekom 19. stoljeća	43
5.6. Popularnost pletiva u modi 1920.-ih	44
5.7. Pletenje od 1930.-1960.	46
5.8. Pad interesa tijekom 1980.-ih i 1990.-ih	47
5.9. Preporod početkom 21. stoljeća	47
6. Vlastita kolekcija	50
7. Zaključak	54

8. Literatura	55
8.1. Izvori	55
8.2. Popis priloga	56

1. Sažetak

Rad „Disney kao inspiracija za vlastitu kolekciju“ ukratko predstavlja život i stvaralaštvo Walta Disneya u svrhu boljeg razumijevanja polazne inspiracije u stvaranju ovog rada i kolekcije, a to su Disneyeve izreke „Snovi mogu postati stvarnost ako imaš dovoljno hrabrosti slijediti ih“ i druga koja se odnosi na postignuti uspjeh: „Sve ovo je započelo jednim snom i jednim mišem“. Zato je opisan nastanak Mickey Mousea i njegovo pretvaranje u Disneyev zaštitni znak, prepoznatljiv na globalnoj razini koji je inspirirao mnoge umjetnike i modne dizajnere. Bajke su uvijek bile inspiracija mnogim umjetnicima, bilo da se radi o ilustracijama, animaciji ili modnom dizajnu. Predstavljena je jedna gotovo nepoznata bajka „Tri zlatne naranče“ koja je uz Disneyevog Mickeya temeljna inspiracija ovog rada i kolekcije. Opisano je istraživanje njenog izvorišta te povijesno-vremenskog konteksta iz kojeg su proizašle različite verzije ove mediteranske bajke. Opisana je i povijest pletenja jer je slijedeći Disneyeve izreke, autorica ovog rada svoje snove isplela vunanim nitima.

Ključne riječi: Walt Disney, Mickey Mouse, „Classic Mickey“, „skriveni Mickey“, „Tri zlatne naranče“, Giambattista Basile, „Il Pentamerone“, „Tri citriona“, izvorna verzija bajke, Carlo Gozzi, Sergej Sergejevič Prokofjev, „Zaljubljen u tri naranče“, povijest pletenja, cehovi, stroj za pletenje, Fair Isle džemper, Elsa Schiaparelli, Twin Set Cardigan, instant-pletenje, yarn bombing

2. Uvod

Za temu ovoga rada izabrala sam s jedne strane Disneyevog Mickey Mousea tj. njegov simbolični prikaz glave s ušima, a s druge strane taj Mickeyev simbol podsjetio me na tri naranče i „Tri zlatne naranče“ - jednu gotovo nepoznatu priču koju mi je u djetinjstvu pričala baka tj. *nona* (kako je ja po dalmatinski zovem jer je ona rođena Splitsanka). Kao što je Walt Disney slijedeći svoje snove, pretočio mnoge poznate bajke u prekrasne animirane filmove, ja sam inspirirana Disneyevim životnim motom i njegovim najpoznatijim likom, svoje modne snove isplela vunanim nitima u kolekciju haljina.

U svom sam radu na početku opisala život, rad i stvaralaštvo Walta Disneya, a smatrala sam važnim opisati njegov život kako bi predočila da se upornost uvijek isplati i da treba težiti svome životnom poslanju. Jedna od njegovih poznatih izjava je: „Ako nešto možeš sanjati, onda to možeš i učiniti“. Slijedeći svoje uvjerenje da se svi snovi mogu ostvariti ako imaš hrabrosti slijediti ih, Disney je svojim talentom, inovativnošću, trudom i upornošću, usprkos mnogim nedaćama koje su ga pratile, razveseljavao mnoge generacije djece i u njihove mlade duše, kroz svoje brojne animirane filmove, usađivao im univerzalne moralne vrijednosti i sigurnost da dobro uvijek na kraju pobjeđuje nad zlim. U sljedećem sam poglavlju opisala različite verzije bajke od one koju mi je pričala *nona* pod nazivom „Tri zlatne naranče“ do izvorne napuljske priče „Tri citriona“ koje su mi uz Mickeya, odnosno njegovu simboličnu glavu s okruglim ušima (što me podsjetilo na tri naranče), bile inspiracija za vlastitu kolekciju. Razne varijante te bajke pod različitim nazivima nalazimo u svim zemljama Mediterana. Zatim sam predstavila povijest pletenja, koja je baš kao i bajka, povezana s Mediteranom, Maurima i Arapima. Prikazala sam povijesni razvoj tehnike pletenja od najstarijih sačuvanih artefakata, preko izuma stroja za pletenje čarapa, uspone i padove popularnosti pletene odjeće pa do najnovije pojave tzv. instant-pletanja i pletenih grafita. Na kraju sam opisala vlastitu kolekciju haljina za jesen/zimu izrađenih višeslojnim kombinacijama pletiva i pletenine.

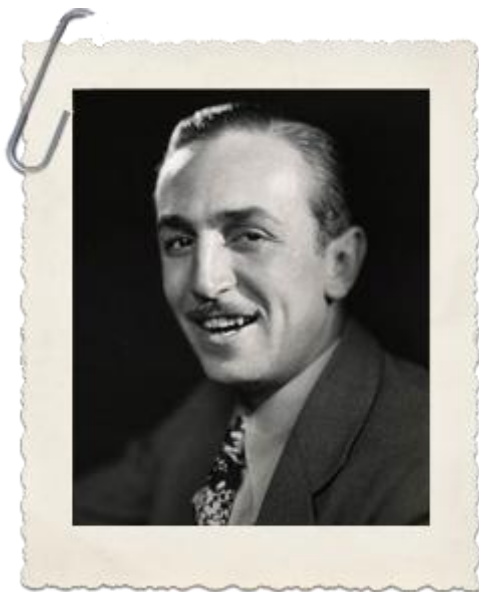
Podatke o životu Walta Disneya pronašla sam u knjizi Christopher Finch „*The Art of Walt Disney – from Mickey Mouse to the Magic Kingdoms*“ koju je napisao Christopher Finch, u kojoj je opisan njegov život s naglaskom na njegovom umjetničkom radu i opisom nastanka Mickey Mousa, njegovog najpoznatijeg i najpopularnijeg lika koji je postao i službeni zaštitni znak Disneyevog studija, kao i opisom primjene najnovijih tehničkih dostignuća prilikom stvaranja pojedinih animiranih filmova. Pogledala sam i film „*Walt*

before Mickey“, snimljen po istoimenoj knjizi koju su napisali Arthur L. Bernstein i Armando Gutierrez. U knjizi Judith Jerde: „*Encyclopedia of Textiles*“ pronašla sam potrebne informacije o nastanku i počecima te razvoju pletenja sve do današnjih dana. U zadnjem sam poglavlju ukratko opisala vlastitu kolekciju haljina. Za dopunsku literaturu te slikovni materijal, poslužila sam se internet stranicama.

3. Walt Disney

3.1. „Svi naši snovi mogu se ostvariti ako imamo hrabrosti slijediti ih“

U svrhu istraživanja i boljeg razumijevanja Walta Disneya i njegovog života, te kako je uopće nastao Mickey Mous koji je danas zaštitni lik Disneyeve kompanije, pogledala sam film „*Walt before Mickey*“, snimljen po istoimenoj knjizi koju su napisali Arthur L. Bernstein i Armando Gutierrez. Knjiga kao i film govore o ranim godinama Walta Disneya. Prikazuju njegovo teško djetinjstvo na farmi, očevo stalno nerazumijevanje prema njegovoj silnoj želji za crtanjem, te teškoće s kojima se susretao na putu do stvaranja Mickeya. Iako mu je u životu bilo teško i često je bio bez novaca, nekoliko puta je bankrotirao, zaposlenici su ga više puta ostavili, usprkos tome što su mu mnogi govorili da odustane od svojih snova, on je u svoje snove vjerovao do kraja i borio se unatoč svim poteškoćama. Zato je i jedna od njegovih poznatih izjava da sve što sanjaš možeš i ostvariti, odnosno: „Ako nešto možeš sanjati, možeš to i učiniti/ostvariti“.

Sada Walta Disneya još više doživljam kao poticaj u svom kreativnom izražavanju. Uz njega sam shvatila da ma koliko ljudi prepoznavali ili ne ono što je u našoj nutрини, svatko od nas treba slijediti svoje snove i boriti se za njih, usprkos svim teškoćama. Disney je primjer nepokolebljivog čovjeka koji je vjerno i ustrajno slijedio svoje snove - i uspio.

Slika 1.: 30-godišnji Walt Disney, 1931. godine i Waltov karakteristični potpis iz tog vremena

3.2. Djetinjstvo i školovanje

Walt Disney, punim imenom Walter Elias Disney, rođen je u Chicagu, država Illinois, dana 5. prosinca 1901. godine. Njegov otac Elias Disney i majka Flora Call upoznali su se kada se Florina obitelj doselila u Kansas, 1879. godine. Godine 1884. obitelj Call se ponovo selila u Floridu, ali ovaj put je s njima išao i Elias Disney koji je tamo kupio plantažu limuna. Četiri godine kasnije, Flora koja je tada već bila učiteljica i Elias su se vjenčali. Kad se Walter

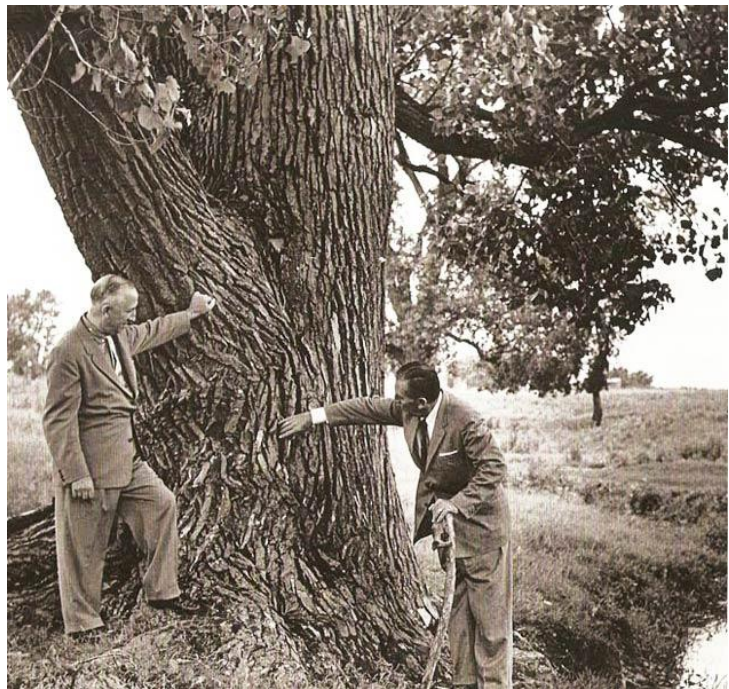

rodio, obitelj je živjela u Chicagu i već su imali troje djece: Herberta, Raymonda i Roya. Nakon Waltera, dječaci su dobili još i sestru Ruth.

Kad su se Waltovi roditelji umorili od života u Chicagu, poželjeli su biti bliže obitelji te su se godine 1906. preselili na jednu farmu u okolici Marcelinea, gradića u državi Missouri. Na ovoj farmi započela je Waltova buduća karijera. Walt je ovdje otkrio svoju ljubav prema crtanju kroz druženje s jednim od obiteljskih susjeda, umirovljenim liječnikom po imenu "Doc" Sherwood, koji je Waltu plaćao za svaku nacrtanu sliku Sherwoodskih konja.

Walt je mnogo vremena proveo sjedeći ispod jednog stabla na obiteljskoj farmi, sanjareći i skicirajući životinje oko sebe tako da je to stablo kasnije nazivao „*Dreaming Tree*“ tj. stablo snova. Disney se tijekom života često vraćao u Marceline svom stablu snova.

Osim crtanja životinja, Walt je redovito precrtavao i stripove Ryana Walkera s naslovnice novina „*The Appeal to Reason*“ na koje je njegov otac bio pretplaćen.

Slika 2.: Walt i Roy ispod stabla „Dreaming Tree“ na farmi u Marcelineu

U Marcelineu, malom gradu koji svoje postojanje duguje prolasku triju željeznica - Atchison, Topeka i Santa Fe željeznica - kroz sam grad, Walt je osim crtanja, razvio i interes za vlakove i tehniku. Walt bi stavljao uho na tračnice u očekivanju nadolazećeg vlaka, a zatim bi pokušavao uočiti vozi li vlak njegov ujak, inženjer Michael Martin. U jesen 1909. godine Walt i njegova mlađa sestra Ruth krenuli su zajedno u novo osnovanu Park Elementary School of Marceline. Prije toga Walt uopće nije išao u školu.

Slika 3.: Glavna ulica u Marcelineu u vrijeme kada je obitelj Disney tu živjela. Po njoj je puno godina kasnije Walt Disney dizajnirao glavnu ulicu u Disneylandu.

Kako farma nije bila profitabilna, godine 1911. obitelj se preselila u Kansas City gdje su Walt i Ruth nastavili školovanje u Benton Grammar School. U Kansas Cityju je otac dobio posao dostavljača novina „*The Kansas City Star*“, a kako se njegovo područje dostave protezalo na veliku površinu grada, u poslu su mu morali pomagati i sinovi, tada trinaestogodišnji Roy i desetogodišnji Walt.

Slika 4.: 10-godišnji Walt Disney (u sredini desno) u društvu dostavljača novina, Kansas City, 1912.

Disneyevi su isporučivali jutarnje izdanje novina *Kansas City Times* na oko 700 adresa klijenata, a večernje i nedjeljno izdanje novina još na nešto više od 600 adresa, s time da je broj klijenata s vremenom rastao. Tako se Walt svakog jutra budio u 04:30 i dostavljao novine sve do zvuka školskog zvona. Nakon nastave koja je završavala u 16:00 sati, nastavljao je s poslom sve do večere kad bi umoran i iscrpljen, često zaspao za stolom. Njegove ocjene trpjele su zbog toga, morao je i ponavljati jedan razred, ali je ipak nastavio raditi ovaj posao nešto dulje od šest godina.

U isto vrijeme, u školi je Walt upoznao Waltera Pfeiffera, koji je dolazio iz obitelji poklonika kazališta i koji je Walta uveo u svijet kazališta, vodvilja i filmova. Tako je s vremenom Walt provodio više vremena s obitelji Pfeiffer nego kod kuće, a njegov interes za crtanjem i kazališnim ekspresijama sve je više rastao pa mu je otac na koncu dozvolio da subotom pohađa sate crtanja na Kansas City Art Institute.

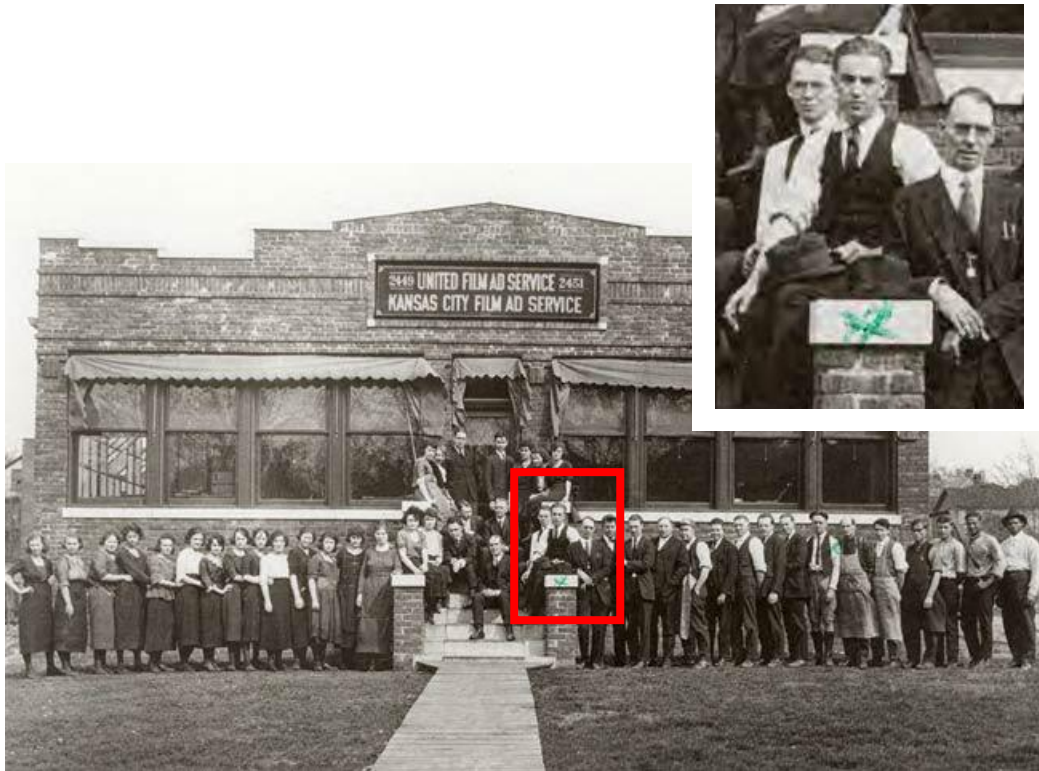
Godine 1917. pošto je kupio dionice u O-Zell mliječne tvornice u Chicagu, otac je odlučio svoju obitelj preseliti natrag u Chicago. Tako je u jesen iste godine, Walt započeo svoju prvu godinu na McKinley High School i uzeo noćne tečajeve na Chicago Academy of Fine Arts, pod tutorstvom umjetnika i pedagoga Louisa Grella (1887-1960). Walt je ubrzo počeo crtati za školske novine, birajući naročito domoljubne teme o Prvom svjetskom ratu. Nadajući se da će biti primljen u vojsku, Walt Disney je još iste godine odustao od daljnjeg školovanja, ali je odbijen jer bio maloljetan, naime imao je samo šesnaest godina. To ga ipak nije pokolebalo pa se s jednim prijateljem odlučio pridružiti Crvenom križu. Uz majčinu dozvolu u prijavi je napisao da ima sedamnaest godina što je bilo dovoljno da postane vozač ambulantičnih kola pa je ubrzo poslan u Francusku, gdje je nakon potpisivanja primirja 11. studenog 1918., godinu dana bio vozač ambulantičnih kola Crvenog križa, a radio je i u vojnoj kantini gdje je ubrzo postao neslužbeni umjetnik zaradivši nekoliko dodatnih franaka crtajući lažne medalje na kožne jakne i preobražavajući otete njemačke kacige da izgledaju kao kacige za snajperiste.

Slika 5.: Disney kao vozač ambulantičnih kola neposredno nakon Prvog svjetskog rata

3.3. Početak karijere

U nadi da će naći posao izvan čikaške O - Zell tvornice, Walt se 1919. godine preselio natrag u Kansas Cityju kako bi započeo umjetničku karijeru. Svoju karijeru vidio je u crtanju političkih karikatura ili stripova za novine. No, kako ga nitko nije htio zaposliti niti kao umjetnika, a niti kao vozača ambulantskih kola, njegov brat Roy, koji je tada radio u lokalnoj banci, našao je Waltu preko kolega iz banke, privremeni posao u Pesmen-Rubin Commercial Art Studio. Walt je ondje izrađivao oglase za novine i časopise te oglase koji su objavljivani u kinima. Tu se upoznao s karikaturistom Ubbeom Iwerksom, s kojim je 1920. godine pokrenuo zajedničku tvrtku „Iwerks - Disney Commercial Artists“. Međutim, već na samom početku Disney privremeno odlazi u The Kansas City Film Ad Company kako bi zaradio novac, a ubrzo mu se pridružio i Iwerks jer sam nije mogao voditi njihovu tvrtku.

Slika 6.: Zaposlenici tvrtke Kansas City Film Ad Service zajedno s Walt Disney-em i karikaturistom Ub Iwerks-om.

Radeći za tvrtku u kojoj su se reklame temeljile uglavnom na animaciji, Disney je i sam odlučio postati animator. A.V. Cauger, vlasnik tvrtke Ad Company, dopustio je Waltu da kameru s posla ponese doma kako bi u slobodno vrijeme mogao eksperimentirati s animacijom. Nakon što je pročitao knjigu Edwin G. Lutz-a: „*Animated Cartoons: How They*

Are Made, Their Origin and Development“, Disney je odlučio otvoriti vlastitu tvrtku za animaciju u kojoj je njegov prvi zaposlenik bio Fred Harman, njegov dotadašnji kolega u Ad Company. Tako su Disney i Harman stvorili svoje prve crtane filmove nazvane „Laugh - O - Grams“ koje su prikazivali u lokalnom kazalištu, vlasnik kojeg je bio Frank Newman, tada jedan od najpopularnijih „zabavljača“ u Kansas Cityju. Ti crtići su postali vrlo popularni pa im je njihov uspjeh omogućio otvaranje vlastitog studija pod nazivom „Laugh-O-Gram“ u kojem je radio cijeli niz animatora: Fredov brat Hugh Harman, Rudolf Ising i njegov bliski prijatelj Ubbe Iwerks. Nažalost, studio nije mogao pokrivati visoke troškove pa je opterećen dugovima završio u stečaju.

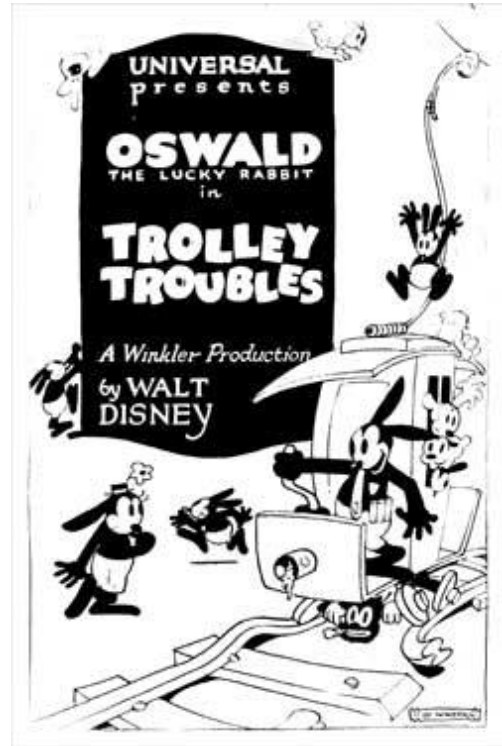
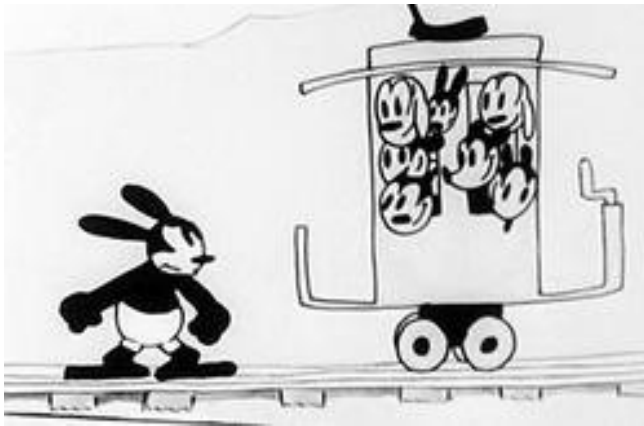
Slika 7.: Walt Disney izrađuje skice za crtaćim stolom studija Laugh-O-Gram Films

U listopadu 1923. godine, Walt Disney i njegov brat Roy udružuju svoj novac i osnivaju studio za crtani film u Hollywoodu, Kalifornija, glavnom gradu filmske industrije. To je bio početak tvrtke „Disney Brothers Cartoon Studio“. Godine 1925. Walt je angažirao mladu ženu po imenu Lillian Bounds na poslovima kopiranja i bojanja crteža na celuloidu, s kojom se iste godine, nakon kratkog udvaranja i oženio.

Nova serija o djevojčici koja putuje kroz svijet animiranih likova „*Alice Comedies*“, bazirana na bajci „Alisa u zemlji čudesa“, sastojala se od kratkih animiranih filmova u kojima je Alisa bila igrani lik dok je sve ostalo bilo nacrtano. Tu seriju su započeli stvarati još u Kansas Cityju i sada kad su našli distributera donijela im je priličan uspjeh. Nakon tog uspjeha, Walt se posvetio kreiranju animiranih likova.

3.4. Mickey Mouse – miš s kojim je sve počelo

Disney je najprije stvorio mačka po imenu Julius, koji je podsjećao na mačka Felixa. Godine 1927. kreirao je zeca Oswalda, a filmovi s njegovim likom „*Oswald the Lucky Rabbit*“ postigli su dotad neviđeni uspjeh.

Slika 8.: „*Trolley Troubles*“ je prvi crtani film iz serije „*Oswald the Lucky Rabbit*“, 1927. g.

Međutim, 1928. godine, Walt i Roy Disney došli su u sukob s distributerima svojih filmova zbog raspodjele dobiti pa je Walt raskinuo taj štetan ugovor, ali rezultat raskida je bio poguban jer su distributeri M. J. Winkler i Charles Mintz prisvojili prava na lik zeca. Nakon što je izgubio prava na Oswalda, Disney je osjećao da mora kreirati novi lik koji bi ga zamijenio. Tako je kao rezultat crtanja u vlaku, na povratku kući, nastao danas najpoznatiji Disnejev lik Mickey Mouse. Mickey je ubrzo zasjenio i mačka Felixa, a i zeca Oswalda, popularnost mu je brzo rasla u ranim 1930-im godinama, a i danas je najpopularnijih crtani lik na svijetu.

„On je iskočio iz moje glave na crtači papir prije 20 godina, tijekom vožnje vlakom od Manhattana do Hollywooda, u vrijeme kada je poslovna sreća mog brata Roya i mene bila na najnižim granama, a nesreća se činila kao da vrebala odmah iza ugla“, napisao je Walt 1948. godine u eseju pod naslovom „*What Mickey Means to Me*“, odnosno "Što Mickey meni

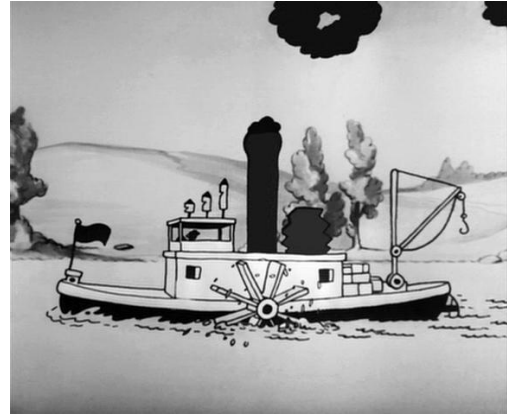
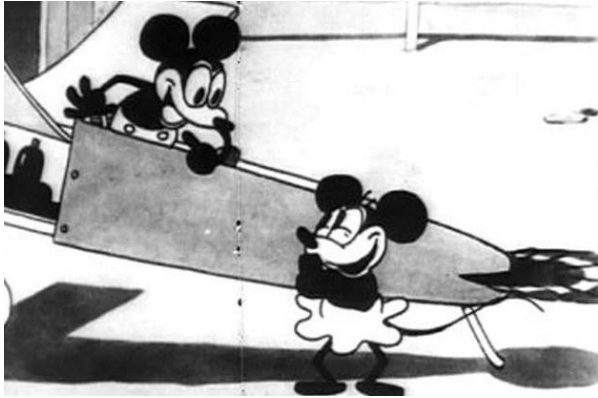
znači". Katastrofa koju Walt spominje bila je drska krađa njegova uspješnog crtanog lika zeca Oswalda („*Oswald the Lucky Rabbit*“) koji se, kao i većina Disneyevih uradaka, sada nalazio u rukama njegovog distributera Charlesa Mintza. Neposredno prije nego što je Walt napustio New York pri povratku u Hollywood, poslao je telegram svom bratu Royu. Nigdje u njemu nije spomenuo moguću propast karijere koju je upravo pretrpio. Jednostavno je naznačio kad stiže kući i na kraju dodao: "Ne brini sve je u redu", da bratu smiri živce iako ništa nije bilo dobro. Walt je znao da mora smisliti novi lik i to vrlo brzo. Waltova kći Diane Disney Miller se prisjeća: "Bilo je to na dugoj vožnji vlakom kad je tata zamislio novi crtani lik, miša kojeg je onda razradio i dovršio Ub Iwerks, a ime mu je dala moja majka."

Naime, Walt Disney je zapravo htio da se animirani miš zove Mortimer Maus. Međutim, njegova žena Lillian ga je upozorila da ime Mortimer zvuči previše ozbiljno i ukočeno. Smatrala je da ime treba označavati zabavu i skromnost pa je predložila da se zove Mickey.

Slika 9.: Mickey Mouse koji je iskočio iz Waltove glave na crtači papir

Prvi Mickey Mouse crtani bio je „*Plane Crazy*“. Inspiriran Charles Lindberghtovim herojskim prvim samostalnim letom preko Atlantika, Mickey i njegovi životinjski prijatelji na svom zemljištu pokušavaju sastaviti vlastiti zrakoplov. Crtani film premijerno je prikazan u Hollywoodu, 15. svibnja 1928. godine. No, nije pribavio distribuciju. Drugi crtani film s Mickeyem bio je „*The Gallopin' Gaucho*“, a doživio je istu sudbinu. Tek treći put su sreća i šarm bili na Mickeyevoj strani kada je 18. studenog 1928. godine, premijerno prikazan crtani film „*Steamboat Willie*“ u New York's Colony Theatre. To je bio jedan od prvih crtanih filmova koji je uspješno koristio sinkronizirani zvuk i u vrlo kratkom roku postao je iznimno popularan. Walt je zaradio 1000 \$ za dva tjedna prikazivanja što je najveći iznos ikada plaćen za crtić na Broadwayu. Time je Walt Disney Studio, sa svojim brojčano malim, ali odanim osobljem, bio spašen, a zvijezda crtića je rođena.

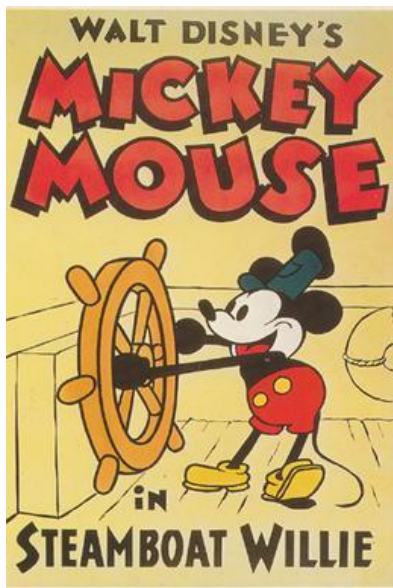
Slika 10.: lijevo kadar iz filma „Plane Crazy“, a desno iz „Steamboat Willie“

Međutim, od 1928. godine, Mickeyev „službeni“ rođendan mijenjao se skoro svake godine desetljećima. U 1933. godini Walt je sam izjavio: „Mickey Mouse će imati pet godina u nedjelju. Rođen je 1. listopada 1928. godine. To je datum kada mu je prva slika nastala pa ćemo mu omogućiti da taj dan bude njegov rođendan.“ Taj datum nije dugo trajao. U rasponu od kraja rujna do prosinca, datum Mickeyevog rođdana često se mijenjao u skladu s posebnim promocijama sve do 1978. g. kada je Dave Smith, osnivač Disneyevog arhiva, utvrdio da je premijera „*Steamboat Willie*“ bila prvi Mickeyev javni nastup pa je to onda i njegov datum rođenja. To znači da je 18. studenog rođendan i Mickeyeve prijateljice Minnie Mouse, pošto je bila ondje trčeci uz obalu rijeke pokušavajući uhvatiti parobrod. Uvijek snalažljivi Mickey pronašao je način da je ukrca, iako je brod već isplovio. Njih dvoje su se odmah povezali, a ostalo je, kako kažu, povijest.

Slika 11...: Walt Disney skicira Mickey Mause za crtani film 'Steamboat Willie', 1928. god. i kadar iz istog filma

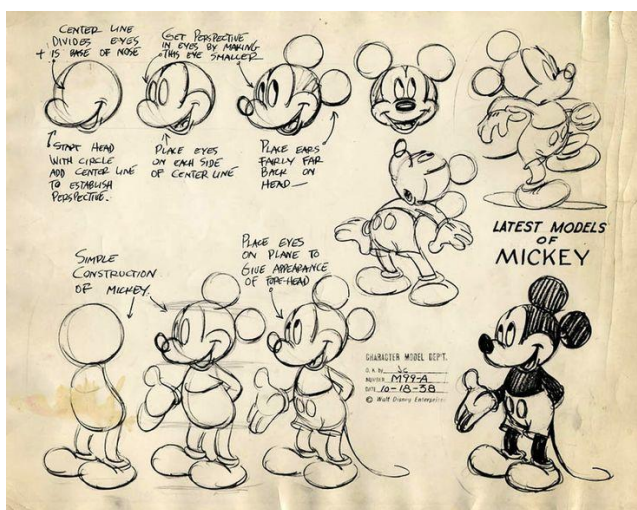

Slika 12.: Plakat za „Steamboat Willi“,1928. primjer Mickeya iz ranih godina

Tijekom ranih godina, Mickeyev dizajn je jako podsjećao na zeca Oswalda, osim ušiju, nosa i repa. Ub Iwerks dizajnirao je Mickeyevo tijelo iz krugova kako bi lik bilo jednostavno animirati što ga je, u konačnici, učinilo dinamičnim i atraktivnim za publiku. Mickeyjev kružni dizajn je najzanimljiviji u ušima koje su se, u tradicionalnoj animaciji, uvijek pojavljivale kružnog oblika bez obzira na Mickeyev položaj glave i tijela. To je njega učinilo prepoznatljivim publici, a njegove uši neslužbenim zaštitnim znakom. Taj rudimentarni simbol: , u svjetskim razmjerima, još i danas predstavlja Mickeya, ali je danas i službeni znak Disneyeve kompanije.

Svaka od Mickeyevih ruku ima samo tri prsta i palac. Disney je rekao da je ovo i umjetnička i financijska odluka, objašnjavajući na sljedeći način: „Umjetnički pet prstiju je previše za miša. Njegova ruka bi izgledala kao bunt banana. Financijski, jedan prst manje na svakom od 45.000 crteža koji su potrebni za šest i pol minuta kratkog crtića spašava milijune Studiju ". U filmu „The Opry House“ (1929.), Mickey je prvi put imao bijele rukavice kao kontrast svojim prirodno crnim rukama i tijelu. Korištenje bijelih rukavica izvršilo je veliki utjecaj na dizajn likova iz crtića i to ne samo na Disneyeve likove, nego i na ne-Disneyeve likove kao što su Bugs Bunny, Woody Woodpecker, Mario i dr.

Slika 13.: Redizajnirani Mickey

Godine 1938. animator Fred Moore redizajnirao je Mickeyevo tijelo iz kružnog u oblik kruške. On je bio prvi animator koji se usudio promijeniti Mickeyev dizajn. Iako je i sam Moore bio nervozan zbog te Mickeyeve promjene, Waltu Disneyu se svidio novi dizajn i rekao je Mooreu: „Želim da od sada Mickey bude crtan na ovaj način." Zatim je Moore rekonstruirao i oči, a licu je dao boju kože umjesto dotadašnje bijele boje.

Slika 14.: Redizajnirani Mickey, kadar iz filma „The Pointer“

(„Clock Cleaners“, „Boat Builders“), crveni plašt („Fantasia“, „Fun and Fancy Free“), crveni kaput („Squatter's Rights“, „Mickey's Christmas Carol“), ili crvenu majicu („Mickey Down Under“, „The Simple Things“).

Svaki od ovih predmeta, pojedinačno, simbolizira Mickeya i to u globalnim razmjerima, a poslužili su kao inspiracija mnogim svjetski poznatim modnim dizajnerima. Poučen lošim iskustvom sa zecom Oswaldom, Disney je od početka pazio da Mickey Mouse bude isključivo u njegovom vlasništvu te je počeo izdavati licence za izradu raznih predmeta s Mickeyevim likom, a prvi put već 1929. godine za

Slika 15.: Najpoznatiji predmeti koji simboliziraju Mickeya

Slika 16.: Ručni sat Ingersoll Watch Company, 1933.

izradu školskih pločica za pisanje. Od tada je Mickey proizveden u obliku plišane igračke i plastične figurice, a Mickeyeve slike nalaze se na gotovo svemu: od majica do kutija za užinu. Jedan od najpopularnijih proizvoda s likom Mickey Mousea je ručni sat, a prvi je proizvela tvrtka Ingersoll Watch Company, 1933. godine i koštao je 3,75 dolara, a već 1957. godine tvrtka je prodala dvadesetpetomilijunti primjerak tog sata. Danas taj posao vrijedi milijarde dolara.

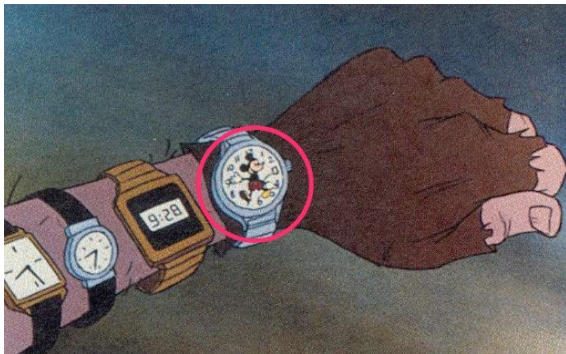
Kao službena Walt Disney maskota, Mickey je odigrao ključnu ulogu u Disney-parkovima od otvaranja prvog Disneylanda, 1955. godine gdje su Mickeya oživili kostimirani glumci, koji nikad nisu govorili, a neizostavna aktivnost posjetitelja je susret i poziranje za fotografiju s najpoznatijim mišem na svijetu. Simbolični geometrijski prikaz Mickeyeve glave s ušima nazvan je „*Classic Mickey*“, a Disneyevi umjetnici, dizajneri i projektanti sakrili su ga u sve Disneyeve tematske parkove i odmarališta, kao i u sve dugometražne animirane filmove od samog početka s izlaženjem „*Snjeguljice i sedam patuljaka*“ 1937.godine, pa sve do najnovijih TV-serija i akcijskih filmova. Ovi tajno postavljene simboli od milja su nazvani „*Hidden Mickeys*“ odnosno „skriveni Mickeyi“, a postali su globalni fenomen.

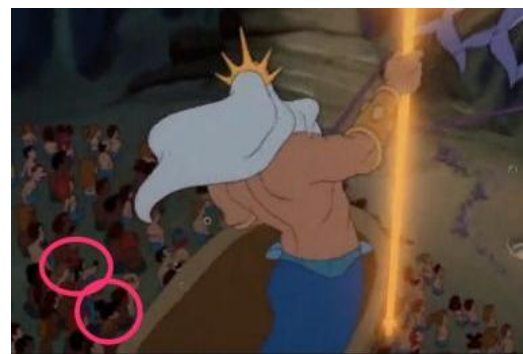
„*Snjeguljica i sedam patuljaka*“, 1937.

„*Pepeljuga*“, 1950.

„*Oliver i prijatelji*“, 1988.

„*Mala sirena*“, 1989.

„*Zvonar crkve Notre Dame*“, 1996.

„*Mulan*“ 1998.

Slika 17.: „*Skriveni Mickeyi*“ u Disneyevim dugometražnim animiranim filmovima

Slika 18.: „Skriveni Mickey“ na totemu izgrađenom u sklopu Kanadskog paviljona u Epcot centru (lijevo), stup dalekovoda u obliku „skrivenog Mickeya“ u Celebration, Florida

Slika 19.: Mickeyeva zvijezda na holivudskoj Stazi slavnih

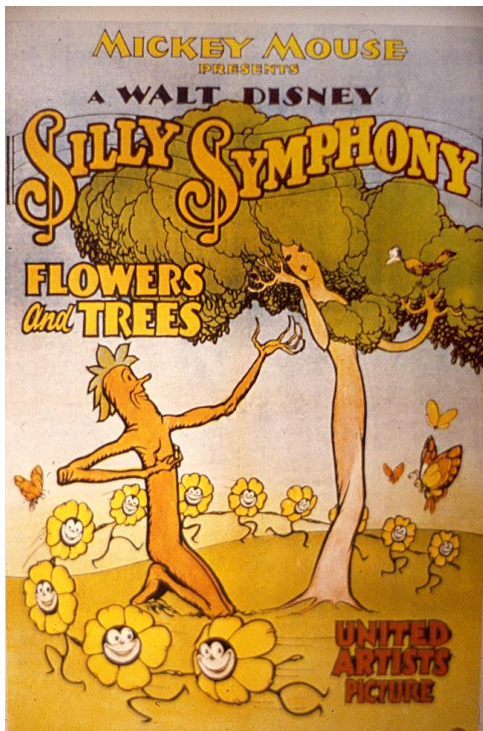
Mickey Mouse je bio prvi i jedini animirani lik koji je dana 18. studenog 1978. godine, na svoj pedeseti rođendan dobio svoju zvijezdu na holivudskoj Stazi slavnih i stao uz bok najvećim glumačkim imenima.

U vrijeme Mickeyeve 80. obljetnice, 2008. godine, časopis „*Time*“ proglasio je Mickey Mousea jednim od najznačajnijih svjetski priznatih znakova, čak značajniji i u odnosu na Svetog Nikolu, odnosno Djeda Mraza. Ispitivanja su pokazala da 98% djece u dobi od 3-11 godina širom svijeta prepoznaje njegov lik.

3.5. The Walt Disney Studio – snovi i inovacije

Godine 1925. Disney Brothers Studio promijenio je naziv u Walt Disney Studio. Već smo spomenuli da je 1928. godine, premijerno prikazan crtani film „*Steamboat Willie*“ s Mickey Mousom kao prvi crtani film koji je uspješno koristio sinkronizirani zvuk na način da je zvuk bio potpuno usklađen s radnjom, odnosno ritam glazbe odabran na način da pojačava dramatičnost radnje. Publika je prepoznala tu kvalitetu te su i film i Mickey rapidnom brzinom postigli iznimnu popularnost. Od tada Disney koristi taj način sinkronizacije i dugo vremena mu nitko nije mogao konkurirati. Ni velika kriza 1930.-ih godina nije mogla zaustaviti rast i razvoj Disneyevog studija. Disney je nastavio eksperimentirati s animacijom, bojom i zvukom, kupivši isključivo pravo na korištenje *Technicolor*-a u svojim animiranim filmovima. *Technicolor* je u to vrijeme bila potpuno nova tehnika izrade filmova u boji

korištenjem tri boje za dobivanje, u konačnici, vrlo bogate palete boja na filmu. Primijenivši tu tehniku 1932. godine, osvojio je svog prvog Oscara za crtani film „*Flowers and Trees*“ („Cvijeće i drveće“) i drugog 1937. godine za film „*Snjeguljica i sedam patuljaka*“, prvi dugometražni animirani film, također izveden primjenom *Technicolor*-a. Godine 1932. osnovana je škola animacije Disney Art School koja je novim umjetnicima prenosila vještine i tehnike Disneyevog stila animacije.

Slika 20.: Plakat i kadar iz crtanog filma „*Flowers and Trees*“, prvog crtanog filma koji je izrađen upotrebom *Technicolor* tehnike, 1932.

Na svom prvom dugometražnom filmu „*Snjeguljica i sedam patuljaka*“ počeo je raditi 1934. godine i unatoč prvotnoj sumnjičavosti Hollywooda, po završetku radova sredinom 1937. godine, film je potpuno osvojio publiku, ali i 8 Oscara. Film „*Snjeguljica i sedam patuljaka*“ je postao najuspješniji film u 1938. godini sa zaradom većom od 8 milijuna dolara na svojoj početnoj verziji, što bi u današnjoj protuvrijednosti iznosilo 134.033.100 dolara. Taj veliki uspjeh pokrenuo je novi val u filmskoj industriji.

Zatim su slijedili i drugi poznati Disneyevi dugometražni filmovi: *Pinokio* (1940.), *Dumbo* (1941.), *Bambi* (1942.), *Pepeljuga* (1950.), *Alisa u zemlji čudesa* (1951.), *Petar Pan* (1953.), *Dama i skitnica* (1955.), *Trnoružica* (1959.), *101 damatinac* (1961.), *Mač u kamenu*

(1963.), a kratkih filmova o Mikiju, Šilji, Patku Pašku i drugim likovima iz njihove družine bilo je toliko da ih nema smisla ovdje nabrajati.

Godine 1955. Walt je izgradio zabavni park „Disneyland“ u Kaliforniji, jednu od najvećih turističkih atrakcija Sjedinjenih Američkih Država. U skladu sa svojom katoličkom vjerom i dubokim poštivanjem obiteljskog života, izgradnjom „Disneylanda“ htio je stvoriti mjesto obiteljskog okupljanja, zabave za cijelu obitelj.

Walt Disney je bio strastveni pušač cijelog svog života, iako je uvijek pazio da ne puši pred djecom. 1966. godine, morao je operirati staru ozljedu na vratu uzrokovanu dugogodišnjim igranjem pola. Prilikom predoperativnih pretraga, liječnici su mu otkrili zloćudni tumor na lijevom plućnom krilu. Nakon uklanjanja pluća 11. studenoga, kirurzi su informirali Disneya da mu je preostalo šest mjeseci do dvije godine života. Međutim, deset dana nakon njegova 65. rođendana, 15. prosinca 1966. godine, u 9:30 sati, Disney je umro od akutnog cirkulacijskog kolapsa, zbog raka pluća. Zadnja produkcija u kojoj je Disney osobno sudjelovao je animirani film „*Knjiga o džungli*“, realiziran 1967., kao i kratki animirani film „*Winnie Pooh i vjetroviti dan*“, dovršen 1968. godine.

Nakon Waltove smrti, brat Roy i ostali nasljednici nastavljaju tamo gdje je Walt stao, ostajući uvijek na strani dobra, čuvajući brižno stil u kojem je Walt stvarao, ali primjenjujući u radu dostignuća suvremene tehnike jer bi i Walt to isto činio. Nakon Waltove smrti nastaje dugi niz dugometražnih animiranih filmova: *Mačke iz visokog društva* (1970.), *Robin Hood* (1973.), *Mala sirena* (1989.), *Ljepotica i zvijer* (1991.), *Aladin* (1992.), *Pocahontas* (1995.), *Herkules* (1997.), *Tarzan* (1999.), *Frozen* (2013.) i mnogi drugi po kojima Walt Disney ostaje zauvijek s nama. Drugi „Disneyland“, još veći od prethodnog, izgradili su Waltovi nasljednici 1971. godine u Orlando na Floridi u čast Walta Disneya.

Gledajući u svjetskim razmjerima, Walt je najzaslužniji za razvoj animiranog filma, a posebno crtanog filma. Kao što je u svom vlastitom životu prolazio kroz mnoge nedaće, podnio mnoge nepravde, nekoliko puta bankrotirao i bio ostavljen od svojih zaposlenika, ali uvijek se iznova dizao, uvijek iznova započinjao i ni jednog trenutka nije odustao od svog životnog poslanja da bi na kraju stekao svjetsku slavu i bogatstvo, tako je i u svojim animiranim filmovima uvijek prenosio poruku da treba ustrajati u dobru i da će dobro na kraju pobijediti. Usprkos velikoj slavi, uspjehu i bogatstvu, nije se uljuljao u uspjeh, nastavio je neumorno i nesebično raditi, ali ne zbog novca i bogatstva, nego jer je vjerovao da čini nešto dobro za druge, posebno najmlađe.

4. Bajka o tri zlatne naranče

„*Classic Mickey*“ - taj toliko poznati simbolični geometrijski prikaz Mickeyeve glave s okruglim ušima, službena maskota Walta Disneya koja je inspirirala mnoge umjetnike i poznate modne dizajnere, poslužila je i meni kao inspiracija za ovaj rad. Pogled na Mickeya, s jedne strane uvijek me vraća u djetinjstvo kad mi je *nona* čitala Disneyeve slikovnice, a s druge strane u mojim studentskim danima očarao me Walt Disney svojom životnom borbom, pozitivnim i poticajnim mislima, životnom mudrošću koja se provlači kroz sve njegove animirane filmove.

Slika 21.: Inspiracijski proces za vlastitu kolekciju – od Mickeya do tri naranče

Nona je znala pletiti i pričati mi priče, a ja sam pletenje otkrila tek nedavno, ali sam u trenutku shvatila da će od sada moji modni snovi biti ispleteni vunanim nitima. I dok sam plela prve uratke, u glavi mi je odzvanjala Disneyeva rečenica: *"If you can dream it, you can do it"* („Ako nešto možeš sanjati, možeš to i ostvariti“) i ona druga *„All our dreams can come true, if we have the courage to pursue them“* („Svi naši snovi mogu se ostvariti ako imamo hrabrosti slijediti ih“). Sanjajući nove kreacije, prevrtala sam raznobojna klupka vune, a ona narančasta podsjetila su me na naranče i sjetila sam se jedne priče koju mi je *nona* pričala davno, a njoj ju je ispričala njena mama koja ju je u djetinjstvu pročitala u jednoj staroj talijanskoj knjizi, a tu priču nikad nisam našla ni u jednoj poznatoj knjizi ili slikovnici, ni u knjižnici niti u knjižari. Nije ju ni Disney animirao, ali sam potaknuta njegovim izrekama odlučila slijediti svoje snove i istražiti porijeklo te priče koja me, uz Mickeya, inspirirala za ovaj rad i kolekciju. Mi smo je doma već generacijama zvali „Priča o tri zlatne naranče“. Tako sam krenula u istraživanje putem interneta.

4.1. Nonine „Tri zlatne naranče“

Bio jednom jedan kraljević koji je strastveno volio ići u lov. Jednog ljetnog dana kraljević, kao i obično, osedla konja, uzme čaturicu s vodom, nož i pušku i spremi se za odlazak u lov. Pozdravio se s majkom, a ona mu je dala tri zlatne naranče, uz napomenu da mu se nađu da se osvježi kad ožedni.

Kraljević je dugo lutao šumom, popio je svu vodu koju je nosio u čaturici i opet je ožednio, a više nije imao vode sa sobom. Mučila ga je žeđ i tada se sjetio naranči koje mu je majka dala. Otvori jednu kad iz naranče izleti prekrasna djevojka i zaviče: „Piti, piti, daj mi vode piti jer ako mi ne daš piti, ja ću ishlapiti!“ Kako nije imao vode, djevojka u trenu ishlapi. Kraljević je bio beskrajno tužan, ali mislio je u sebi ako je ova naranča bila takva čudna, druga valjda neće biti. I otvori on i drugu naranču, a kad iz nje izađe još ljepša djevojka i zaviče: „Piti, piti, daj mi vode piti jer ako mi ne daš piti, ja ću ishlapiti!“ I u trenu ishlapi jer kraljević nije imao vode. Ostala mu je još jedna naranča, a on žedan, ali odluči da neće otvarati treću naranču dok u šumi ne pronađe izvor vode.

Dugo je jahao šumom, već su i on i njegov konj malaksali od umora i žeđi kad napokon dođu do izvora bistre hladne vode. Napojio je najprije konja, zatim se sam dobro napio, a onda je zgrabio vode u čaturicu da mu bude pri ruci kad otvori naranču. Sjeo je na kamen i čim otvori treću naranču, a iz nje izađe djevojka još ljepša od prethodnih. I čim zausti: „Piti, piti...“, kraljević joj brzo prinese čaturicu na usta i ona se napije vode i zablista pred njim u svoj svojoj ljepoti, vitka stasa, bijele puti, a duga kosa zlati se na suncu. Kraljević se odmah u nju zaljubi, a i ona u njega te je zaprosi da mu bude žena. Htio ju je odmah povesti u svoje dvore, ali ona ne htjedne jer nema odjeće na sebi pa ne može tako pred kralja i kraljicu. Dogovorili su se da će ga ona čekati u šumi, skrivena na stablu dok se on ne vrati s odjećom.

Ali čim je kraljević odmaknuo dovoljno daleko, iza grmlja se stvorila neka Ciganka pa počne ispitivati djevojku što radi gore na stablu. Djevojka se malo nećkala jer joj je kraljević rekao da ni s kim ne razgovara i da ne silazi sa stabla, ali je onda ipak sve ispričala Ciganki, a ova se divila njenoj zlatnoj kosi pa joj je rekla da bi je ona počeshljala da bude još ljepša kad se kraljević vrati. Djevojka pristane i spusti se sa stabla. Ciganka prođe češljem kroz njenu zlatnu kosu, a onda joj odjednom zabije ukosnicu u glavu, kao čavao, a djevojka se u taj čas pretvori u bijelu golubicu i odleti prema kraljevićevom dvorcu. Tada Ciganka dozove svoju ružnu kćer i uputi je što će reći kraljeviću kad se vrati. Kad se kraljević vratio i vidio ovu Cigankinu kćer, tamne kože i crne kose, začudi se silno i reče: „Pa ti nisi ona djevojka iz

naranče!“ a ova odgovori: „Jesam, jesam, ja sam ta djevojka, ali sam od sunca i vrućine poružnjela i potamnila, ali čim dođem u tvoj dvorac i odmorim se, opet ću biti lijepa kao prije.“ Kraljević povjerova, obuće je u kraljevske haljine i odvede u svoj dvorac.

Naredio je da se sve pripremi za vjenčanje. Kuharu i njegovim pomoćnicima zapovjedio je da naprave najsvečaniju gozbu. Dok su sluškinje pripremale, češljale i oblačile mladu, kraljević je otišao pogledati kako napreduju pripreme za gozbu. A kad tamo - našao pozaspalog kuhara i sve njegove pomoćnike, a od gozbe ništa. Probudi kraljević kuhara, a ovaj mu ispriča da je na prozor kuhinje došla jedna lijepa bijela golubica i začarala ih i svi su pozaspali. I dok su oni tako razgovarali doleti opet golubica na prozor, kraljević je uhvati, a kako je bila umiljata, pogladi je po glavi i ubode se na ukosnicu. I izvadi ukosnicu iz golubičine glave, a ona se u taj čas pretvori opet u onu prekrasnu djevojku iz naranče. Svi su ostali zapanjeni. Djevojka je ispričala što joj se dogodilo pa kraljević protjera Ciganku i njezinu kćer iz svog kraljevstva, a oženi se djevojkom iz naranče. Živjeli su dugo i sretno do kraja života.

4.2. Izvorna verzija bajke – napuljska priča „Tri citriona“

Najstariju poznatu verziju bajke zapisao je Giambattista Basile u svojoj zbirci napuljskih bajki „*Il Pentamerone*“. Rođen 15. veljače 1566. godine u mjestu Giugliano, u napuljskoj obitelji srednje klase. Basile je bio dvorjanin i vojnik različitih talijanskih kneževa, uključujući i venecijanskog dužda. U Veneciji je počeo pisati poeziju, a kad se kasnije vratio u Napulj, posvetio se književnosti. Većinu svog života proveo je na dvorovima plemića u Napulju, u regijama Basilicata i Campania pa je i radnja njegovih priča vezana za šume i dvorce tog kraja, a među mjestima koja se spominju u pričama nalazi se grad Acerenza i dvorac Lagopesole. Umro je 23. veljače 1632. godine.

Slika 22.: Giambattista Basile, portret (lijevo) i naslovna stranica njegove zbirke priča „*Il Pentamerone*“, izdanje iz 1788. godine (desno)

Giambattista Basile je najpoznatiji po zbirci napuljskih bajki pod nazivom „*Lo cunto de li cunti overo trattenemiento de peccerille*“ (napuljski: „Priča nad pričama ili zabava za mališane“), koja je poznatija pod nazivom „*Il Pentamerone*“. Zbirku je posthumno, u dva dijela, objavila njegova sestra Adriana, u Napulju 1634. i 1636. godine pod pseudonimom Gian Alesio Abbatutis. Basile je priče zapisao u napuljskom dijalektu, točno onako kako su se prepričavale na napuljskim dvorovima i nije dopuštao nikakve izmjene, te je po mnogočemu bio prvi pisac koji se zalagao za očuvanje usmene predaje. Stil priča je izrazito barokni s mnogo metaforičnih izraza što je kasnije protumačeno kao barokni oblik satire. Međutim, Basile je pohvalio stil pripovjedača, a i sam se koristio tim stilom u drugim djelima iz čega se zaključilo da stil ipak nema ironičnu namjeru nego da je to bio način pričanja tog razdoblja.

Naziv „*Il Pentamerone*“ dolazi od grčkog πέντε [Pente] = „pet“ i ήμέρα [Hemera] = „dan“ jer je strukturiran od okvirne priče u kojoj je sadržano pedeset priča ispričanih tijekom pet dana, svaki dan po deset priča. Slično kao što je u Boccacciovom „*Decameronu*“ radnja podijeljena na deset dana, a svih sto novela, različite tematike, tona i sadržaja, povezane su u jednu cjelinu kroz priču koja govori o kugi koja se u Firenci pojavila 1348. godine.

Okvirna priča u „*Il Pentameroneu*“ je o ukletoj, melankoličnoj princezi po imenu Zoza (što u napuljskom dijalektu znači „blato“ ili „sluz“, ali se također koristi i kao naziv od milja) i njenoj maurskoj sluškinji koja se na prevaru udala za princa koji je trebao oženiti Zozu. Maurska sluškinja-princeza je zatrudnjela i tražila da joj suprug priča priče jer će u protivnom umrijeti njihovo nerođeno dijete. Suprug joj dovodi deset pripovjedačica da bi je zabavljale, a među njima bila je prerusena i Zoza. Svaka ispričovijeda po pet priča koje više odgovaraju odraslim ljudima nego li djeci. U završnoj priči koju priča Zoza otkriva se Maurkina prevara pa biva kažnjena smrću, a Zoza i princ su se vjenčali i živjeli sretno do kraja života.

Te priče su kasnije adaptirali Charles Perrault (1696. godine) u Francuskoj i braća Grimm (1812. i 1814. godine) u Njemačkoj, u svojim zbirka priča i bajki. Basileova kolekcija priča je dugo vremena bila zanemarena i nepoznata, sve dok je braća Jacob i Wilhelm Grimm nisu pohvalili kao prvu zbirku narodnih priča i priznali da su je koristili za svoju zbirku. Mnoge bajke iz zbirke „*Il Pentamerone*“ jedne su od najstarijih zapisanih bajki na svijetu, a uključuju i prvotne verzije sljedećih svjetski poznatih bajki: Zlatokosa, Matovilka, Mačak u čizmama, Snjeguljica, Trnoružica i Pepeljuga.

Među njima se kao završna nalazi i priča „*Tri citrona*“:

Slika 23.: Naslovna ilustracija uz engleski prijevod originalne priče iz 1866. godine

Dobro je to uistinu, rekao je mudrac: „Ne reci sve što znaš, niti sve što bi mogao”; i jedno i drugo vodi u nepoznatu opasnost i nepredviđenu propast; kao što ćete čuti o određenoj robinji (moja princeza jamči za pouzdanost mog izlaganja), koja je nanijevši jednoj djevojci sve moguće ozljede, završila na sudu kao sudac vlastitog zločina te je samu sebe osudila na kaznu koju zaslužuje.

Jednom je Kralj od Visoke Kule imao sina, koji mu je bio zjenica oka i u kojeg je polagao sve svoje nade te je nestrpljivo čekao za trenutkom kada li će naići neka dobra prilika za njega. Ali princ je toliko zazirao od braka i tako tvrdoglavo da je, kad god se govorilo o ženi, odmahivao glavom i želio da je stotinu milja daleko; tako da je siromašni kralj, shvativši da mu je sin tvrdoglav i nastran te predviđajući da će njegovu rodu doći kraj, bio uznemiren i melankoličan, očajan i malodušan, više nego trgovac čiji je dužnik bankrotirao ili seljak čiji je magarac umro. Ni očeve suze nisu mogle pokrenuti princa, ni molbe dvorjanika nisu ga mogle omekšati niti ga je savjet mudraca mogao navesti da se predomisli. Uzalud su mu predočavali želje njegova oca, želje naroda i njegov vlastiti interes jer će doći do izumiranja njegovog kraljevskog roda. Tvrdoglavost Carellova bila je poput tvrdoglavosti stare mazge s kožom četiri prsta debelom, on se čvrsto ukopao nogama, začepio uši i zatvorio svoje srce protiv svih tih napada. No, kao što često biva da se u jednom satu dogodi više nego u stotinu godina i nitko ne može to predvidjeti, tako se dogodilo jednog dana dok su svi bili za stolom, a princ rezao komad mladog sira, slušajući brbljanje sustolnika, princ je slučajno porezao prst i dvije kapi krvi padoše na sir te napraviše tako lijepu mješavinu boja - bilo da je to bila kazna Ljubavi ili volja Neba da utješi siromašna oca – da je princ odjednom odlučio pronaći ženu točno onako bijelu i crvenu kao ovaj sir prožet krvlju. Zatim je rekao svome ocu: „Gospodine oče, odlučio sam ili ću imati ženu bijelu i crvenu kao ovaj sir, a ovako će se to riješiti, ako me želite vidjeti živa i zdrava, dat ćete mi sve što je potrebno

za put oko svijeta u potrazi za ljepotom baš poput ovog sira, ili ću završiti svoj život i umirati malo po malo.”

Kada je kralj čuo ovu ludu odluku, pomislio je da mu se kuća srušila; pocrvenio je i probljedio, a čim se malo oporavio i mogao govoriti, rekao je: „Sine, živote moje duše, srce moga srca, propeleru moje starosti, koja bolesna fantazija je učinila da ste se oprostili od svojih osjetila? Jeste li izgubili svoj razum? Želite sve ili ništa; najprije se ne želite oženiti, s namjerom da me lišite nasljednika, a sada ste nestrpljivi da me otjerate s ovog svijeta. Kuda, o kuda ćete lutati i upropastit svoj život? I čemu napustiti svoju kuću, svoje ognjište, svoj dom? Vi ne znate koje zamke i opasnosti na sebe navlači onaj koji se skita i oko luta. Pustite neka prođe ovaj hir, sine moj; budite obazrivi i ne dopustite da se moj život ugasi, da se ova kuća uruši, da moje domaćinstvo otiđe u propast.”

No, ove i druge riječi princu su ušle na jedno, a izašle na drugo uho i bilo mu je ravno do mora; a jadan kralj, vidjevši da mu je sin nepokretan kao top u zvoniku, dao mu je šaku dolara i dva ili tri službenika; te mu zaželi zbogom, a osjećao se kao da mu je duša istrgnuta iz tijela. Zatim otiđe na balkon plačući gorko, sve prateći sina pogledom dok ga nije izgubio sa vidika.

Princ otiđe ostavljajući svog nesretnog oca u tuzi i požuri svojim putem kroz polja i šume, preko planina i dolina, preko brda i ravnica, putujući raznim zemljama i drugujući s raznim ljudima, a njegove su oči budno tražile ne bi li ugledale predmet njegove želje. Nakon nekoliko mjeseci stigao je na obalu Francuske gdje se, ostavivši svoje sluge u bolnici zbog bolova u nogama, ukrcao na đenovsku lađu i krenuo prema Gibraltar. Tamo je uzeo veću lađu i otplovio za Indiju, tražeći svugdje, od kraljevstva do kraljevstva, od provincije do provincije, od zemlje do zemlje, od ulice do ulice, od kuće do kuće, u svakoj rupi i kutku, ne bi li našao stvarno obličje baš poput lijepe slike koja mu je bila na srcu. I on je lutao uzduž i poprijeko, okolo naokolo dok nije stigao na otok Ogreva, gdje je bacio sidro i iskrcao se. Tamo je pronašao veoma staru ženu, uvelu i smežuranu, sa zastrašujućim licem, kojoj je objasnio razlog koji ga je doveo u zemlju. Starica je bila izvan sebe od čuđenja kad je čula neobičnu želju i zamisao prinčevu, te muke i opasnosti koje je prošao da je zadovolji; onda mu je rekla: „Bježi što brže odavde, moj sine jer ako te moje tri kćeri vide, tvoj život neće vrijediti ni novčića; napola živ i napola pečen, tava će vam biti mrtvačka nosila, a trbuh vaš grob. Odlazite što dalje, brzo kao zec, a nećete otići daleko i već ćete pronaći ono što tražite!”

Kada je princ to čuo, uplašen, prestravljen i zaprepašten, krenuo je trčeći najbrže što je mogao i trčao je sve dok nije stigao u drugu zemlju, gdje je opet susreo jednu staricu, još ružniju od prethodne, kojoj je ispričao svoju priču. Tada mu starica reče na isti način:

„Odlazite ako ne želite biti posluženi kao doručak za male OGRE moje kćeri; idite samo ravno, i uskoro ćete naći ono što želite”

Princ, čuvši to, nastavi trčati brzo kao pas s čajnikom na repu; trčao je i trčao dok nije susreo još jednu staricu koja je sjedila na kotaču, s košarom punom malih pita i slatkiša u ruci i hranila nekoliko magaraca, koji potom odskakaše na obalu rijeke i preplašiše nekoliko jadnih labudova. Kada je princ došao do starice, nakon stotinu naklona, on joj ispriča razlog svog lutanja; nakon čega mu je starica, tješeći ga lijepim riječima, dala tako dobar doručak za prste polizati. A kad je pojeo, dala mu je tri citriona, koji su se činili kao svježe ubrani sa stabla; a dala mu je i prekrasan nož, govoreći: „Sada se slobodno možete vratiti u Italiju jer je vaš posao završen, a imate ono što ste tražili. Pođite, dakle, i kada budete u blizini svog kraljevstva, stanite na prvoj fontani i zarezite citron. Tada će vila izaći iz njega te će vam reći: „Daj mi piti!” Pamтите i budite spremni s vodom ili će ona nestati poput bljeska. Ali, ako ne budete dovoljno brzi s drugom vilom, otvorite oči i budite oprezni da vam treća vila ne pobjegne, dajte joj brzo piti pa ćete imati ženu po svom srcu.”

Princ, presretan, stotinu puta poljubi staričinu dlakavu ruku koja se činila kao leđa u ježa. Zatim nakon kratkog odmora, napusti tu zemlju i došavši na pučinu usmjeri lađu prema Herkulovim stupovima te stigne u naše more, a nakon tisuću oluja i opasnosti, uplovio je u luku, jedan dan udaljenu od svoga kraljevstva. Tamo je došao do najljepšeg gaja, gdje sjene tvore palaču za livade da ih zaštite od sunca, kao i fontanu koja kristalnim jezikom poziva ljude da osvježe svoje usne, on sjedne na sirijski tepih načinjen od bilja i cvijeća. Zatim je izvukao nož iz korica i počeo rezati prvi citron. Kad evo! Pojavila se poput bljeska munje najljepša djevojka, bijela kao mlijeko i crvena kao jagoda, i reče: „Daj mi piti!” Princ je bio toliko zadivljen, zbunjen i osvojen ljepotom vile da joj nije dao vode dovoljno brzo, pa se pojavila i nestala u jednom te istom trenutku. Bio je to udarac u glavu za princa, svatko može prosuditi kako je kad nakon duge čežnje za nečim, dobijete to u ruke i odmah to opet izgubite.

Tada princ zarezje drugi citron, a opet se isto dogodilo; bio je to drugi udarac koji je dobio po svom tjemenu; tako su iz njegovih očiju tekle dvije male fontane, on je plakao, licem u lice, suza za suzom, kap po kap, zajedno s fontanom i uzdišući uzviknuo: „Dobri Bože, kako to da sam ja tako nesretan? Dva puta sam je pustio pobjeći, kao da su mi ruke bile vezane, a ovdje sjedim kao stijena, kada sam se trebao pokrenuti poput hrta. Vjere zbilja imam! Ali hrabrosti, čovječe! Postoji još jedan, a tri je sretan broj; ili će mi taj nož dati ženu, ili će uzeti moj život zauvijek“. Tako rekavši zarezje treći citron i pojavi se treća vila, koja reče kao i druge: „Daj mi piti!” Tada joj princ odmah pruži vodu i gle tamo pred njim stajaše nježna djevojka, bijela kao usireno mlijeko s crvenim prugama - što nikad prije nije viđeno u

svijetu, neusporedive ljepote, ljepota nad ljepotom, ljupkost iznad svega. Nad tom kosom Jupiter je prosuo zlato, od kojeg je Ljubav napravila svoje koplje koje probija sva srca; to lice je bog ljubavi obojio crvenom bojom, tako da nevine duše budu obješene na vješalima želje; u tim očima sunce isijava dva vatrometa da zapale rakete uzdaha u grudima promatrača; ružama na tim usnama Venera je dala svoju boju, kako bi svojim trnjem ranila tisuću zaljubljenih srca. Jednom riječju, ona je bila tako lijepa od glave do pete, da ljepšeg stvorenja nikada nije vidio. Princ nije znao što mu se dogodilo, a stajao je izgubljen u čudu, gledajući na tako lijepo potomstvo citriona; i reče u sebi: „Spavaš li ili si budan, Ciommetiello? Jesu li ti oči začarane, ili si slijep? Kakvo je to plavokoso bijelo stvorenje izašlo iz žute kore? Kakvo slatko voće, od kiselog soka citriona? Kakva je lijepa djevojka izašla iz citronove koštice?”

Naposljetku, budući da je to sve bila istina, a ne san, on zagrlji vilu dajući joj stotine i stotine poljubaca; i nakon tisuću razmijenjenih riječi među njima - riječi praćenih slatkim poljupcima - princ je rekao: „Duše mi, ne mogu vas odvesti u kraljevstvo moga oca bez odgovarajuće haljine dostojne tako lijepe osobe, buduće kraljice pa se popnite na ovaj hrast, gdje se čini da je Priroda namjerno napravila za vas skrovište u obliku sobice i tu čekajte moj povratak jer ću doći natrag na krilima, prije nego suza može biti suha, s haljinama i slugama i odvesti vas u svoje kraljevstvo.” Tako govoreći, nakon uobičajenog obreda, ode.

Sada je crna robinja, koju je poslala gospodarica s vrčem po vodu, došla na zdenac i slučajno ugledavši vilin odraz u vodi, pomisli da je to ona sama i uzviknu u čudu: „Jadna Lucija, što to vidim? Ja tako lijepa i svjetla, a gospodarica me poslati ovdje. Ne, ja ne biti više medvjed.” Tako rekavši, razbije vrč i vrati se kući, a kad je gospodarica upita: „Zašto si učinila tu štetu?” Ona odgovori: „Ja samo otići na zdenac, vrč se razbio na kamenu.” Njena gazdarica je progutala tu ispraznu priču, a sutradan joj je dala malo bure, govoreći joj da ide na zdenac i napuni ga vodom. Tako se robinja vrati na zdenac i ugledavši opet lijepu sliku u vodi, reče s dubokim uzdahom: „Ja ne ružan rob, mi ne imati široko stopalo kao guska, nego lijepa i fina kao gospodarica moja, ja ne ići na zdenac!” Tako govoreći, bum! Razbije bačvu u sedamdeset komada i vrati se gundajući kući te reče svojoj gospodarici: „Magarac otišao u prošlost, bure palo na zdenac i razbilo se u komade.” Jadna gospodarica, čuvši to, nije se mogla više suzdržavati i batinom istuče robinju tako čvrsto da je ova to osjećala još mnogo dana. Zatim joj je dajući kožnu torbu, rekla: „Trči, slomi vrat, ti bijedni robe, ti skakavčeva nogo, ti crna bubo! Trči i donesi mi ovu torbu punu vode, inače ću te objesiti kao psa i dati ti dobre batine.”

Slika 24.: „Maurska sluškinja na zdencu“, ilustrator Warwick Goble, izdanje iz 1911. prema engleskom prijevodu John Edward Taylora iz 1847.

Zatim upita: „Što radiš tamo gore, lijepa djevojko?“ A vila, koja je bila majka pristojnosti, rekla joj je sve što je znala i sve što je prošla s princem kojega je očekivala iz sata u sat, iz časa u čas, da se vrati s finim haljinama i slugama, da je odvede u očevo kraljevstvo gdje će živjeti sretni zajedno.

Kada je robinja, puna gnjeva, to čula mislila je u sebi kako bi se domogla ove nagrade pa se obrati vili: „Očekujete svog supruga - ja doći gore i češljati vaše uvojke i učiniti vas elegantnom“ A vila uzviknu: „Ej, dobrodošli ste kao prvi svibnja!“ Tako se robinja stade penjati na stablo, a vila joj pružila svoju bijelu ruku, koja je izgledala u crnim šapama sluškinje kao kristalno ogledalo u okviru od ebanovine. Ali nedugo nakon što je robinja počela češljati viline uvojke, iznenada joj zabije ukosnicu u glavu. Tada vila, osjećajući probadanje, povika: „Golubica, golubica!“ i odmah se pretvori u golubicu i odleti; nakon čega se robinja svuče, i zamota sve krpe koje je nosila u svežanj te ga baci milju daleko; sjedne tamo gore u stablu, čineći se kao kip od crnila u smaragdnoj kući.

Odjurila je robinja zabacujući petama preko glave jer vidjela je bljesak munje i čula zastrašujuću grmljavinu; dok je punila kožnu torbu, okrenula se, pogledala opet na prekrasan odraz u vodi i rekla: „Ja budala idem po vodu! Ja bolje živjeti od jedne dosjetke kao lijepa djevojka umjesto služiti lošu gospodaricu“ Tako govoreći, uzela je veliku ukosnicu koju je nosila u kosi i počela bušiti rupe u kožnoj torbi koja je izgledala kao proplanak u vrtu s rozetom od poljevača iz koje je izviralo stotinu malih fontana. Kad je vila to vidjela nasmijala se grohotom, robinja ju je čula, okrenula se i otkrila njeno skrovište u drvetu; pri čemu je rekla samoj sebi: „O ho! zašto mene tukli? Ali nema veze!“

Uskoro se princ vratio, u pratnji velike povorke na konjima te našavši bačvu od kavijara na mjestu gdje je ostavio posudu mlijeka, stajao je neko vrijeme sav izvan sebe od čuđenja. Naposljetku je rekao: „Tko je napravio ovu veliku mrlju tinte na finom papiru na kojem sam mislio napisati najsjajnije dane svog života? Tko zavio u crninu tu novo objeljenu kuću u kojoj sam mislio provesti sretan život? Kako se dogodilo da nađem kamen na mjestu gdje sam ostavio rudnik srebra, da me učini bogatim i sretnim?” Ali lukava robinja, promatrajući prinčevo čuđenje, reče: „Ne pitaj, moj prinče, kako sam se preobrazila zbog zle čarolije iz bijelog ljljana u crni ugljen”

Jadni princ, vidjevši da nema pomoći za tu štetu, spustio glavu i progutao ovu tabletu te ponudi robinji da siđe s drveta, naredio da je obuku od glave do pete u nove haljine. Zatim tužan i žalostan, pognut odlazi s robinjom natrag istim putem prema svojoj zemlji, gdje su ih kralj i kraljica, koji su im došli ususret izjahavši šest milja prema njima, dočekali s istim zadovoljstvom kojim zatvorenik iščekuje izvršenje kazne vješanjem, vidim fini izbor je napravio moj bezumni sin, koji je nakon tolikog putovanja umjesto bijele golubice donio kući na kraju crnu vranu. Međutim, nisu mogli učiniti ništa, osim predati krunu svojoj djeci i na zlatni tronožac staviti lice od ugljena.

Sada, dok su se pripremale raskošne gozbe i banketi, a kuhari bili zauzeti čerupanjem guske, klanjem male svinje, deranjem kože, podlijevanjem pečenja, nadgledanjem lonaca, usitnjavanjem mesa za knedle, začinjanjem kopuna i pripremom tisuću drugih delicija, lijepa golubica je sletjela na kuhinjski prozor i rekla: „Oj, kuharu u kuhinji, reci mi, molim te, što kralj i robinja rade danas.”

Kuhar se u početku nije obazirao na golubicu; ali kad se vratila i drugi i treći put, i ponovila iste riječi, otišao je u blagovaonicu dojaviti čudesnu stvar. Ali čim je gospodarica čula tu glazbu naredila je da se golubica odmah uhvati i pripremi kao mljeveno meso. Tako kuhar ode, uspije uhvatiti golubicu i učiniti sve kako je robinja zapovjedila. A pošto je opario pticu kako bi je očerupao, prolio je vodu s perjem preko balkona u vrt, gdje je, prije nego su prošla tri dana, niknulo prekrasno stablo citriona, koje je ubrzo izraslo u svoj svojoj veličini.

Sada se dogodilo da je kralj slučajno pogledao kroz prozor na vrt, ugledao stablo koje nikada prije nije uočio te pozva kuhara, upita ga kada i od koga je to stablo zasađeno. Tek što je čuo sve pojedinosti od glavnog kuhara, počeo je sumnjati kako stvari stoje. Tako zapovjedi, pod prijetnjom smrti, da se stablo ne smije dirati, te da se njeguje s najvećom pažnjom.

Nakon nekoliko dana na stablu su se pojavila tri najljepša citriona, poput onih koje je starica-ljudožderka dala Ciommetiellou. A kad su narasli veći, on ih ubere, zatvori se u komoru, s velikim bazenom vode i nožem koji je uvijek nosio na boku. Počeo je rezati

citrone. Tada se sve dogodilo s prvom i drugom vilom kao što se i prije zbilom, ali kad je napokon zarezao treći citron i dao vili koja je izašla iz njega piti, gle, stade predanj potpuno ista djevojka koju je ostavio u drvetu, a koja mu je ispričala kakvo zlo joj je robinja učinila.

Tko sada može opisati barem dio užitka koji je kralj osjećao u tom sretnom preokretu? Tko može opisati kakvo je to vikanje i skakanje od radosti bilo? Za kralja je to bilo plivanje u moru užitka te je na valu zanosna dopro do neba. Zatim zagrlili vilu i naredi joj da se lijepo odjene od glave do pete te je uhvati za ruku i odvede u sredinu dvorane, gdje su se sastali svi dvorjani i veliki ljudi iz grada kako bi proslavili blagdan. Tada je kralj pozvao jednog po jednog i svakog upita: „Reci mi, koju kaznu bi zaslužila osoba koja bi učinila bilo koju štetu ovoj lijepoj dami!” Jedan je odgovorio da bi takva osoba zaslužila ovratnik od kudelje; drugi, doručak kamenja; treći, dobre batine; četvrti, čašu otrova; peti, broš od mlinskog kamena - ukratko, jedan kaže jedno, drugi drugo. Na kraju je pozvao crnu kraljicu i postavivši joj isto pitanje, ona je odgovorila: „Takva osoba bi zaslužili da se spali, a njen pepeo trebao bi biti bačen s krova dvorca.”

Kad je kralj to čuo, rekao joj je: „Ti si udarila svoju nogu sjekirom, sama si napravila svoje okove, ti si izoštrila nož i umiješala otrov jer nitko nije učinio ovoj dami toliko zla kao ti, ne-dobro stvorenje! Znaš li da je ovo ona lijepa djevojka koju si ranila ukosnicom? Znaš li da je ovo prelijepa golubica za koju si naredila da bude ubijena i skuhana u posudi za pirjanje? Što kažeš sada? To je sve tvoje djelo; a tko čini zlo može očekivati bolest zauzvrat.“ Tako govoreći, naredio je da se robinja živa spali na velikoj hrpi drva; a njen pepeo bi bačen s vrha dvorca niz sve vjetrove nebeske, potvrđujući istinitost ovih riječi - „Tko sije trnje ne bi trebao ići bos.”

4.3. Ostale verzije bajke – sličnosti i razlike

Napuljska priča „*Tri citriona*“ iz zbirke „*Il Pentamerone*“, zapisana u napuljskom dijalektu, baroknim metaforičnim stilom - to je izvorna verzija priče i izvorni naziv. Međutim, poznatije su kasnije varijante, naročito one satirične i to pod nazivom „*Ljubav za tri naranče*“ ili „*Zaljubljen u tri naranče*“. Inače, citrično voće (citron, naranča, limun i limeta) potječe iz Kine i jugoistočne Azije, a uzgaja se od davnina. Zanimljivo je da je u Europu prvi donesen citron (*Citrus medica*) oko 350. godine prije Krista, po povratku vojske Aleksandra Velikog, dok su slatke naranče u Italiju, Španjolsku, Portugal i Francusku donijeli portugalski trgovci tek u 15. stoljeću. Citron ili četrun kako se naziva u Dalmaciji, može biti dugačak i 30 cm, a slabog je limunskog okusa i često se miješa s manjim i sočnijim – limunom. Citron je

nekad bio važan u medicini, koristio se kod pripreme jela i „nepravedno“ je zamijenjen limunom koji je promijenio izvorne okuse. Danas je citron potpuno zaboravljen – kao i izvorni naziv ove priče.

U svom istraživanju pronašla sam priču „*Tri naranče*“ iz Andaluzije (Španjolska, južni dio Pirinejskog poluotoka), priču „*Ljubav za tri naranče*“ iz Asturije (Španjolska, sjeverni dio Pirinejskog poluotoka), zatim francusku priču „*Tri naranče*“ i portugalsku priču „*Tri citriona za ljubav*“. Sve ove priče variraju između izvorne priče i priče koju mi je ispričala *nona*. Neke su duže, neke kraće, a u nekima se čak princ i djevojka odmah vjenčaju u najbližem selu, dobiju dijete pa se tek nakon godinu dana zajedničkog života i s malenim sinčićem vraćaju u kraljevstvo prinčevih roditelja.

Međutim, uočljivo je i zajedničko svim verzijama da tamnoputa Maurka, crna robinja ili sluškinja, prevari buduću princezu zabivši joj ukosnicu ili ukrasnu iglu kao čavao u glavu te se djevojka pretvara u golubicu, a Maurka zauzima njeno mjesto uz princa. Ipak na kraju se uvijek otkriva prevara, Maurka biva kažnjena, a princ se oženi djevojkom iz citriona/naranče. Ova uloga Maurke otkriva nam povijesno-geografski kontekst priče koji pripada isključivo mediteranskim zemljama. Naime, u antičko doba, Mauri je bio rimski naziv za plemena koja su potekla od Libijaca, koji su se prema grčkim izvorima nazivali Maurisi, što su Rimljani pretvorili u Mauri. Ova nomadska plemena živjela su na području sjeverne Afrike, a rimska provincija Mauritaniya i država Mauritaniya dobila je po njima ime. U srednjem vijeku se naziv Mauri ili Mori primjenjuje na narod koji je nastao miješanjem antičkih Maura s Arapima, a u doba arapskih osvajanja, krajem 7. stoljeća, brzo prelaze na islam. Početkom 8. stoljeća Mauri prelaze na Pirinejski poluotok i osvajaju ga gotovo u cijelosti. Pod vlašću Arapa bili su i dijelovi južne Italije. Od tada kršćani sve islamske doseljenike nazivaju Mauri. Nakon višestoljetne borbe kršćanske vojske, sastavljene najviše od Španjolaca i Portugalaca, protiv Maura koja završava ponovnim osvajanjem Granade 1492. godine, većina Maura protjerana je natrag u sjevernu Afriku. Ostali pod pritiskom prihvaćaju kršćanstvo, ali potajice često zadržavaju svoju vjeru i običaje te su zbog toga izloženi bijesu puka, odnosno kršćani ih doživljavaju kao prevarante, izdajnike i nepouzdanu, često i kao one koji se bave crnom magijom i vradžbinama, stoga takve karakteristike ima i maurska sluškinja.

U *noninoj* verziji priče umjesto Maurke pojavljuje se tamnoputa Ciganka jer su početkom 20. stoljeća Mauri već odavno zaboravljeni, a aktualni su Cigani koji zbog svog nomadskog načina života, specifičnog jezika i vjere izazivaju nepovjerenje domaćeg stanovništva. Smatralo se da Cigani žive od krađe, gatanja, prevare pa čak i da otimaju malu djecu kako bi ih koristili za

prošnju, zato je djecu kroz priče trebalo poučiti da ne vjeruju Ciganima i da se s njima ne upuštaju u razgovor.

Nadalje, Basileova priča „*Tri citriona*“ bila je i osnova za scenarij tradicionalne talijanske komedije - *comedia dell'arte*, koju je 1761. godine napisao grof Carlo Gozzi, pripadnik niže mletačke aristokracije, a kojom je stao u obranu *comédie dell'arte* nasuprot nekim pokušajima udaljavanja od tradicionalnog stila talijanskog kazališta. Carlo Gozzi u svojoj satiričnoj komediji „*Analisi riflessiva della fiaba L'amore delle tre melarance*“, odnosno „*Misaona analiza bajke Ljubav triju naranči*“ izruguje se na osobnoj razini dvojici mletačkih pisaca – Carlu Goldoni i Pietru Chiari - koji zagovaraju uvođenje novog stila. Komedija je postigla izvanredan uspjeh.

U današnje vrijeme najpoznatija je satirična opera „*Zaljubljen u tri naranče*“ koju je napisao veliki ruski skladatelj Sergej Sergejevič Prokofjev kada je imao samo dvadeset osam godina, po narudžbi čikaškog opernog društva i ona je prvi put izvedena 30. prosinca 1921. godine u kazalištu „Auditorium“ u Chicagu. Libreto se temelji na komediji koju je napisao Carlo Gozzi i bajci Giambattista Basilea, a Prokofjev ga je sam napisao služeći se Mejerholjdovom obradom izvornika. Slavni ruski redatelj Vsevolod Mejerholjd, fantastičnim je događajima iz bajke o narančama dodao novu dimenziju, sukladnu vlastitoj viziji kazališta koja se temeljila na mnogoznačnostima *comédie dell'arte* i uličnome kazalištu. Taj predložak i brojne mogućnosti njegove scenske realizacije inspirirali su Prokofjeva da početkom dvadesetih godina 20. stoljeća napiše djelo i glazbu, kakvi do tada nisu postojali u opernoj literaturi. Mnoštvo događaja na pozornici i velik broj slika, inspirirali su ga za skladanje iznimno efektne glazbe, oslobođene bilo kakva sentimentalizma. U skladu s vremenom nastanka ove satirične opere, ovdje više ne nalazimo maursku sluškinju nego zlu vješticu nazvanu Fata Morgana što je također satirična igra riječi od fatamorgana, optičke pojave privida predmeta i predjela koji zapravo ne postoje na mjestu na kojem se čini da jesu.

5. Povijest pletenja

Pletenju se popularnost vratila tek nedavno, odnosno početkom 21. stoljeća. Iako živimo u informatičkom dobu obilježenom stalnom potrebom za učinkovitošću, okruženi bezbrojnim ekranima, usmjerujući pažnju na nekoliko stvari istovremeno, pretvarajući se tako u otuđene radoholičare, pletenje je postalo popularno možda baš kao izraz revolta na takvu situaciju, kao protest protiv konzumerizma, kao potreba da se izrazi vlastita individualnost i kreativnost. Pletenje zbližava ljude, a u suvremenom svijetu taj osjećaj zajedništva mnogima nedostaje. U svijetu se otvaraju kafići za pletenje, a u takvim okupljanjima radi pletenja pojedinci pronalaze osjećaj pripadnosti zajednici te osjećaj važnosti u međusobnom prenošenju znanja i informacija. U zadnje vrijeme su se i poznati modni kreatori i umjetnici okrenuli pletenju, kako bi kreirali nove i neobične teksture i materijale za svoje modele.

Pletenje samo po sebi ima veoma dugu i zanimljivu povijest, iako se sam nastanak teško može utvrditi, budući da su se u ranom razdoblju nastanka te tehnike, za pletenje koristila isključivo prirodna vlakna poput pamuka, svile i vune koja tijekom vremena vrlo brzo propadaju pa su samo rijetki primjerci nađeni u dobrom stanju. Vrijeme nastanka tehnike pletenja nije nam točno poznato. Isto tako nam nije poznat ni put razvoja tehnike, po sačuvanim ostacima izgleda da se pletenje razvilo iz šivanja bodom petlje. Također, postoji teorija da se pletenje razvilo iz drevne vještine izrade ribarskih mreža. To odgovara povijesnoj podlozi da su arapski pomorci, ploveći i trgujući, raširili pletenje po Bliskom istoku i Mediteranu. Međutim, pletenje predstavlja postupak izrade cjeline kontinuiranim petljama iz dugačke niti pomoću dviju ili više igala bez ušica.

Neki znanstvenici tvrde da je pletenje bilo razvijeno već 1000. g. prije Krista. Zanimljivo je primijetiti da su neki povjesničari došli do zaključka kako je Penelopa iz poznate Homerove „Odiseje“ ustvari plela, a ne tkala mrtvački pokrov za Odisejevog ostarjelog oca Laerta kada je tvrdila da će izabrati jednog od prosaca nakon što završi izradu pokrova. Objasnili su to, naime, time da bi paranje tkanog materijala zahtijevalo čak više vremena od samog tkanja pa bi bilo nemoguće svake noći isparati sve što je po danu istkano. Kod pletenja je to, međutim, lako izvedivo, jer se pletivo vrlo lako i brzo para.

5.1. Početci pletenja

Na slici je prikazan zanimljiv reljef tj. dio kamenog friza koji je asirski kralj Ashurbanipal (668.- 631. g. prije Krista) dao izraditi za svoju palaču u Ninivi (današnji sjeverni Irak), a reljefi prikazuju vrlo realistične scene lova na lavove koji je smatran

kraljevskim športom. Među silnim lovcima i lavovima u različitim fazama lova, nalazi se i ovaj lik koji definitivno nosi divovske igle za pletenje i velika klupka pređe.

Slika 25.: Dio kamenog friza koji je asirski kralj Ashurbanipal (668.- 631. g. prije Krista) dao izraditi za svoju palaču u Ninivi (The British Museum, London)

Najstariji sačuvani primjer su pletene koptske čarape za sandale iz razdoblja oko 250. – 420. godine, pronađene u egipatskoj grobnici u 19. stoljeću, a čuvaju se u *Victoria and Albert Museum*-u u Londonu. Na prvi pogled izgledaju da su izrađene klasičnom tehnikom pletenja, ali detaljnijom analizom utvrđeno je da se način izrade donekle razlikuje od današnje tehnike. Radilo se, naime, s više niti različitih duljina, a petlje su izvedene i povezane iglom za šivanje. Ta tehnika naziva se *nålbinding*, a tkanje dobiveno na taj način izgleda poput pletiva i ponaša se poput pletiva, ali mnogi povjesničari smatraju da se ta tehnika ipak ne može smatrati „pravim“ pletenjem.

Slika 26.: Pletene koptske čarape za sandale iz razdoblja oko 250. – 420. godine, (Victoria and Albert Museum-u u Londonu)

Međutim kako je rezultat pletenja i nãlbindinga toliko sličan, možda se pletenje razvilo iz nãlbindinga. U nekom trenutku je možda uvedena i druga igla kako bi se ubrzala i olakšala izrada pa je nãlbinding evolvirao u pletenje, ali sačuvalo se premalo dokaza da bi se sa sigurnošću mogao utvrditi taj slijed.

Prvi pravi pleteni komadi potječu iz Egipta, iz razdoblja oko 1000. - 1400. godine (nastali mnogo kasnije nego odjevni predmeti izrađeni tehnikom nãlbinding). Oni uključuju i neke šarene fragmente i složene čarape (ponekad se nazivaju koptske čarape) ispletene od pamuka u bijeloj i indigo boji. Iako su te čarape najstariji pleteni ostaci koje imamo, zbog njihove složenosti zaključujemo da oni vjerojatno nisu prvi pleteni odjevni predmeti u povijesti.

Slika 27.: Ove pamučne čarape pronađena u Egiptu su neki od najranijih pletenih komada. Slijeva na desno: Textile Museum, cca. 1000 - 1200 AD; Victoria & Albert Museum, cca. 1100 - 1300 AD; Textile Museum, cca. 1300 AD

Najstariji ostaci pletenja otkriveni su na Arapskom poluotoku, a datiraju iz 7. stoljeća. Pletiva su izuzetno složena, a uzorci su slični onima sa sagova i keramičkih pločica iz tog vremena. Očito je da je tehnika bila poznata već znatno ranije, što se može zaključiti po naročitoj dotjeranosti uzoraka. Iako nema pouzdanih dokaza o načinu na koji je pletenje prodrlo iz Srednjeg istoka u Europu, pretpostavlja se da su tu vrstu ručnog rada prenijeli s Istoka mornari, ratnici i trgovci.

5.2. Širenje i razvoj pletenja u Europi

Dakle, prema postojećim podacima, možemo zaključiti da je pletenje započelo u Egiptu oko 1000. godine i da je najvjerojatnije nastalo razvojem iz tehnike *nålbinding*. Zatim se pletenje proširilo najprije po Španjolskoj, posredstvom Maura i Arapa tijekom islamskog osvajanja ili posredstvom Španjolaca koji su se vraćali iz križarskih ratova, a tek potom se proširilo na ostale europske zemlje (Francuska, Italija, Njemačka) i na kraju, otkrićem Amerike, tehnika pletenja proširila se Sjevernom Amerikom. Stoljećima se pletenje također razvijalo i na Istoku pod kontrolom Otomanskog Carstva (tako se proširilo Makedonijom, Estonijom i Bugarskom) i Irana.

U početku u Europi pletenje je bilo rezervirano za vrlo bogate društvene slojeve, odnosno za kraljevske obitelji i visoko svećenstvo pa se u Španjolskoj pletenje uglavnom koristilo za izradu liturgijskog ruha i ostalog pribora za Katoličku crkvu i to od vrlo fine pređe. Najraniji poznati pleteni predmeti u Europi izrađeni su od strane muslimanskih pletača zaposlenih od strane španjolskih kršćanskih kraljevskih obitelji. Njihova visoka razina pletačke vještine može se vidjeti u nekoliko predmeta pronađenih u grobnicama u opatiji Santa Maria la Real de Las Huelgas, u kraljevskom samostanu u blizini Burgosa, Španjolska. Među njima su pletena jastučnica i rukavice pronađene u grobnici princa Fernanda de la Cerda, koji je umro 1275. godine. Svilena jastučnica ispletana je s otprilike 20 očica po inču, što ukazuje na obiteljsko bogatstvo i značaj.

Slika 28.: Pletena svilena jastučnica, 1275. godine, Španjolska

Ovaj fragment iz 13. stoljeća ispleten je uzorkom u tri boje, a vjerojatno je dio rukavice, iskopan je u sjeveroistočnoj Estoniji 1949. godine na groblju Jouga, a danas je izložen u estonskom Institutu za povijest.

Slika 29.: Estonski pleteni fragment, 13. stoljeće

Oko 1350. godine u Italiji i Njemačkoj nalazimo slike koje prikazuju Djevicu Mariju koja pleće dok istovremeno drži malog Isusa što pokazuje da se do tog vremena pletenje već proširio iz Španjolske u te zemlje.

Madonna dell'Umiltà by Vitale degli Equi, ca. 1353 AD

Close-up: Madonna knitting in two or three colors

Slika 30.: Marija pleće u dvije boje s tri ili više igala, oko 1353. godine, Museo Poldi Pezzoli, Milano

Slika 31.: Marija pleće u krug pomoću četiri igle, Tommaso da Modena (1325-1375)

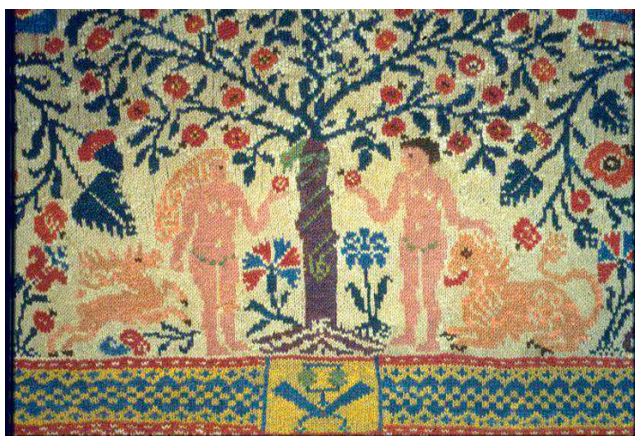
Slika „Posjet anđela“ majstora Bertrama iz Mindena, nastala u 15. stoljeću kao dio oltara crkve u gradu Buxtehude, Njemačka, prikazuje Djevicu Mariju kako pleće s četiri igle.

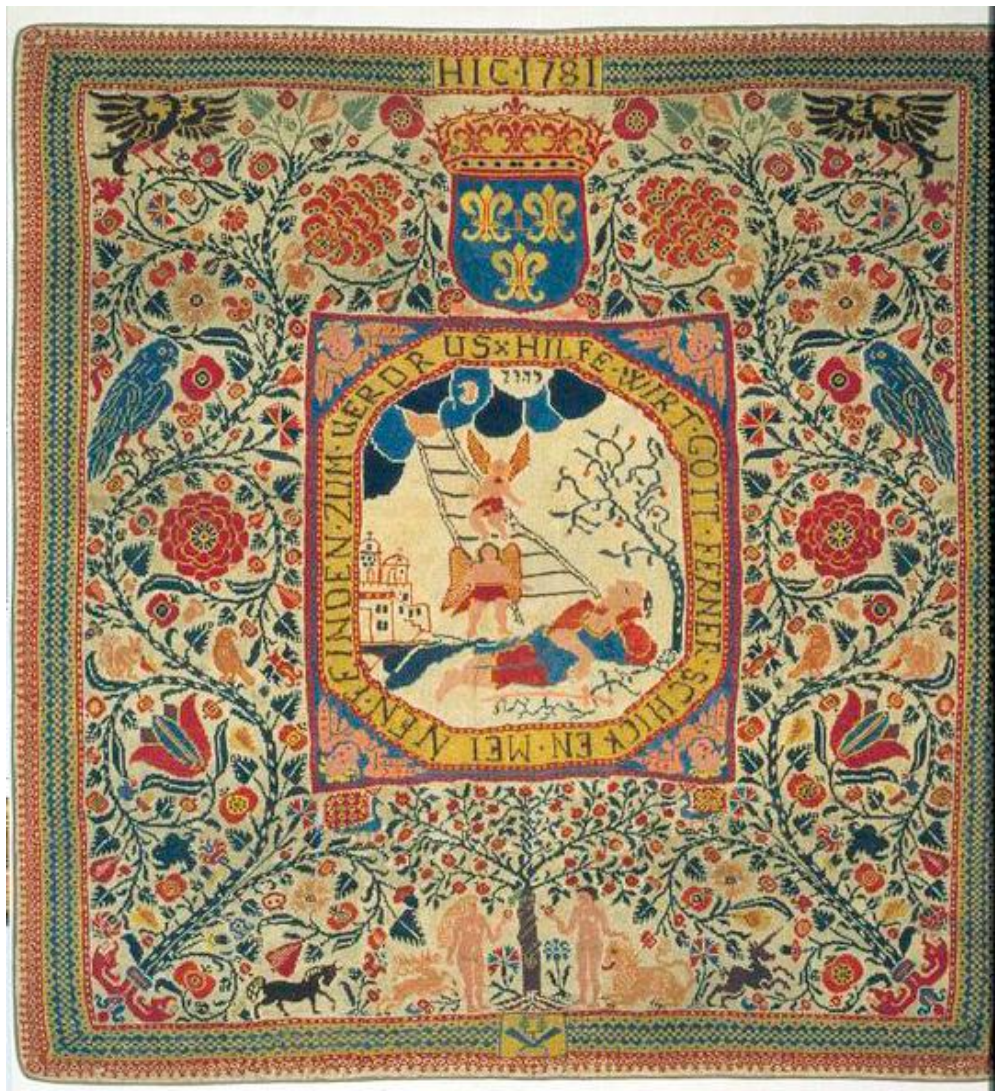
Slika 32.: Posjet anđela, majstor Bertram iz Mindena, 1400.-1410.

5.3. Osnivanje cehova

Pletenje je postalo poznatije sredinom 16 stoljeća, kad je osnovan prvi ceh u Parizu 1527. godine. Nedugo iza toga osnovani su pletački cehovi u svim glavnim gradovima Europe. Ti su cehovi udruživali pretežno muškarce, koji su bili tkalci i pletači, dok su se žene bavile uglavnom pređenjem. Jedine žene kojima je bilo odobreno članstvo, bile su udovice, koje su nakon smrti muža preuzele posao. Cehovi su postavljali vrlo stroge zahtjeve: svaki kandidat za članstvo u cehu prolazio je nauk tijekom 6 godina da bi na završnom ispitu dokazao svladano umijeće izradom košulje ili prsluka, pustene kape, para čarapa ili rukavica i jednog raznobojnog tepiha, najčešće sa cvjetnim uzorkom.

Slika 33.: Detalj dole prikazanog tepiha, Adam i Eva, Francuska 1781., (Victoria & Albert Museum, London)

Slika 34.: Pleteni zidni tepih, središnji kvadrat prikazuje Jakovljevi san, Francuska 1781., (Victoria & Albert Museum, London)

U to doba u raznim zemljama razvijali su se različiti tipovi odjeće. U južnoj Europi naglasak je bio na crkvenoj odjeći. Francuska, Španjolska i Italija postale su poznate po finim čarapama od čipke, rukavicama i pletenim kaputićima. U Njemačkoj i Austriji izrađivani su pleteni predmeti od vune, ponekad iskićeni vezom. Ove su zemlje postale poznate i po lijepo pletenim sagovima koji su se upotrebljavali kao zidni ukrasi.

Mnogi divni primjerci pletiva od 17. stoljeća naovamo preživjeli su i do danas, iako je većina pletenih upotrebnih svakodnevnih predmeta, nestala. U tom razdoblju nastali su majstorski izrađeni sagovi pleteni vjerojatno na okvirima, zatim crkvene rukavice pletene crvenom svilom i zlatnim nitima, te svileni prsluk koji je Charles I nosio prilikom pogubljenja.

Slika 35.: Pletena jakna izrađena od svile i metalnih niti, Italija, 16. stoljeće (Metropolitan Museum of Art)

Slika 36.: Rukavice ispletene od crvene svile i ukrašene zlatnim vezom, vjerojatno za potrebe liturgije, Engleska?, prva polovica 17. stoljeća (Glove Collection Catalogue)

Slika 37.: Muške rukavice ispletene svilom i zlatom, Italija, oko 1650. – 1680. (Glove Collection Catalogue)

Moda pletenja širila se iz zemlje u zemlju, a svilene pletene čarape s juga Europe postale su popularne na dvorovima Engleske, nakon što je Elizabeta I dobila na dar par takvih

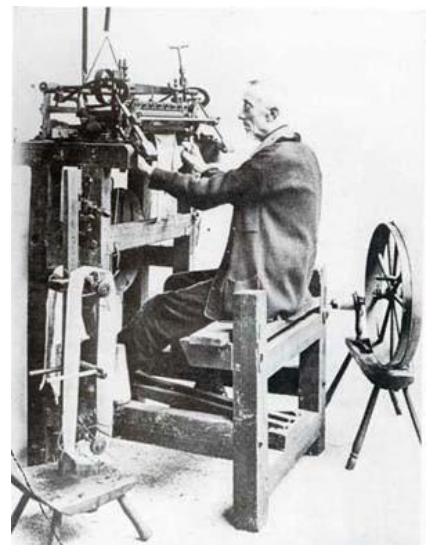

čarapa. To je ujedno bilo doba procvata pletenja: najprije u obliku skromnog domaćeg rada, a zatim kao proizvodna radinost. To je naročito došlo do izražaja u Engleskoj, gdje je trgovina vunom predstavljala važan oblik nacionalne privrede. I zakoni su doprinosili razvoju pletenja, pa je jednim engleskim zakonom iz 1565. bilo propisano da svaka osoba u dobi iznad 7 godina mora na praznik nositi pletenu kapu od vune izrađene u Engleskoj. I danas postoje u muzejima mnogi primjerci tih pletenih kapa. Zanimljiv je bio njihov način izrade: nakon pletenja, one su bile podvrgnute pustanju uranjanjem u vodu kroz 4—5 dana. Kad je vuna u dovoljnoj mjeri nabubrila, kapa se stavljala na kalup, iščerkala četkom za grebananje i ravno obrezivala bez bojazni da se pletivo rasplete. Turski fesovi i francuske beretke još se uvijek izrađuju na taj način.

Slika 38.: Fino pletene čarape završno ukrašene vezom, oko 1660.- 1670., (Victoria & Albert Museum, London)

5.4. Izum stroja za pletenje

Kada je pletenje postalo još popularnije, a potražnja za pletenim odjevnim predmetima veća, pojavio se sa svojim pronalaskom Englez William Lee, završeni student sveučilišta u Cambridgeu. On je, promatrajući svoju ženu pri pletenju, došao na pomisao da bi se taj proces mogao znatno ubrzati, pa je 1589. godine izradio prvi primitivni stroj za pletenje, okvir za proizvodnju čarapa. Njegov pronalazak doveo je do revolucije u pletačkoj djelatnosti, a principi tog pronalaska temelj su današnjim pletaćim strojevima.

Slika 39.: Primitivni stroj za pletenje tj. okvir za proizvodnju čarapa

Drugi stroj za pletenje čarapa je patentiran između 1867. i 1869. godine, a njegov izumitelj Henry Josiah Griswold (1837 - 1929) je tvrdio da se njime mogu formirati pete i nožni prsti.

Slika 40.: Griswold-ov stroj za pletenje čarapa

Logični slijed događaja doveo je do iščezavanja ručnog pletenja pa se ono polako povlačilo u sve zabačenije krajeve. Već sredinom 18. stoljeća broj cehova i škola pletenja znatno je opao, a ručno se pletenje zadržalo samo kao kućna radinost.

5.5. Pletenje tijekom 19. stoljeća

Ratovi u 19. stoljeću davali su podosta posla pletačima u cijeloj Europi. Izrađivali su se pleteni odjevni predmeti za vojnike od kojih su se neki oblici zadržali i do danas. U bitci kod Balaclava u Krimskom ratu, nosili su se nama dobro poznati pleteni šljemovi, koji pokrivaju glavu, vrat i uši te štite od velike studeni.

U tom se razdoblju ponovo razvio komplicirani rad iglom, na primjer izrada čipke. Izradom čipaka bavile su se žene iz viših slojeva društva. U 19. stoljeću pronađeni su brojni bodovi odnosno uzorci čipke pa su njima izrađivani šalovi, rukavice bez prstiju, stolnjaci, kape i oprema za novorođenčad. Kесе za novac i jastučići za igle radili su se minucioznim pletivom s kuglicama i perlama i prikazivali su pastirske i dvorske scene. Neki stručnjaci smatraju da ovaj zamršeni i fini rad iz tog razdoblja nikad više nije dostignut.

Slika 41.: Par čipkastih rukavica, druga polovica 19. stoljeća, Engleska, čuvaju se u Museum of Fine Arts, Boston

5.6. Popularnost pletiva u modi 1920.-ih

Pojava posudbenih knjižnica i ženskih žurnala i časopisa pomogla je popularizaciji ručnog rada, no u zabačenim se krajevima sačuvalo prenošenje tradicionalnih uzoraka i načina rada putem usmene predaje. Tako se, primjerice, tvrdi da su šareni uzorci koje rade pletači sa škotskog otoka Fair ostali isti kao originali koje su njihovi preci naučili od španjolskih brodolomaca nakon pokušaja invazije na Britaniju u 16. stoljeću. Neki od ovih tradicionalnih uzoraka u međuvremenu su komercijalizirani. Tako su višebojna pletiva s otoka Fair postala veoma cijenjena u Europi i Americi oko 1920. godine. Popularnost izvornih rukom pletenih pulovera s tog otoka toliko je velika pa pletači s Faira ručno pletu uzorke, radije po sjećanju nego po tiskanim uputama. Tijekom 1920.-ih džemperi i puloveri postaju bitan dio nove mode za muškarce, žene i djecu svih uzrasta, a ne više praktični odjevni predmet škotskih ribara koji ima isključivo svojstvo zaštite od loših vremenskih uvjeta.

Slika 42.: Fair Isle džemperi izrađeni u tradicionalnom stilu.

Fair Isle je tradicionalna tehnika pletenja koja se koristi za izradu uzoraka s više boja. Ime je dobila po otoku Fair, malenom otoku na sjeveru Škotske koji je sastavni dio Šetlandskog otočja. *Fair Isle* pleteni džemperi stekli su veliku popularnost 1921. godine kada je princ od Walesa, kasnije Edward VIII, obukao navedeni džemper prilikom odlaska na partiju golfa. Tradicionalni *Fair Isle* uzorci imaju ograničenu paletu od otprilike pet boja, a koriste se samo dvije boje po redu, pletu se u krug i imaju ograničenu duljinu niti svake pojedine boje.

U ranim 1920.-im godinama čak su i kravate bile pletene. Za šport i slobodno vrijeme koristila se gotovo obavezno pletena odjeća, a s vremenom su pojedine vrste i boje pletenih odjevnih predmeta postale rezervirane za točno određenu vrstu športa. Na primjer, postalo je uobičajeno da se za tenis i kriket nose bijele pletene veste ili puloveri s ovratnikom od nekoliko pruga u bojama karakterističnim za pojedini klub.

Pletenje je postajalo sve popularnije, a tijekom Prvog svjetskog rata, zbog nestašice čarapa, ručno pletenje istih bio je oblik potpore trupama na bojišnici. I modni dizajneri prihvatili su pletivo, a mnogima je pletenje postao hobi što je rezultiralo osnivanjem novih i širenjem postojećih tvrtki za proizvodnju pređe, za izradu alata (igala raznih debljina i oblika) te drugih pomagala pri pletenju, kao i ilustriranih uputa za izradu različitih uzoraka.

Slika 43.: Ručno pleteni vuneni džemperi izrađeni 1927. godine u Francuskoj, dizajnerica Elsa Schiaparelli, čuvaju se u Victoria & Albert Museum, London

Godine 1927. Elsa Schiaparelli stvara svoj poznati vuneni džemper igrajući se idejom velike leptir mašne koristeći pritom optičku iluziju i besprijekornu tehniku ručnog pletenja u dvije boje pa se čini da je mašina stvarno zavezana oko vrata. Ovaj jednostavan ručno pleteni komad odjeće i njegova izravna grafička slika odražavaju opušteniji stav prema formalnom

oblačenju žena u kasnim 1920.-im godinama. Elsa Schiaparelli kroz dizajn ovog džempera daje naslutiti svoje kasnije sudjelovanje u pokretu nadrealizma i kao da kaže: "Ja sam nacrtala veliku leptir mašnu kao šal oko vrata – jednostavni dječji crtež". Schiaparelli se na poslovnom ručku pojavila u ovom džemperu i postigla izvanredan uspjeh te je dobila brojne narudžbe. Zatim su uslijedile i druge zanimljive kreacije s kravatama i maramicama koristeći pri tom optičku iluziju. Uspjeh ovih džempera rezultat je Schiaparelline kombinacije tradicionalnog obrta (u ovom slučaju, pletenja) i vlastite inventivnosti i duhovitosti.

5.7. Pletenje od 1930.- 1960.

Tijekom velike svjetske krize 1930.-ih godina mnogi su se okrenuli pletenju zbog nužnosti. Naime, bilo je mnogo jeftinije ručno isplesti odjevne predmete kod kuće, nego li kupiti gotove pletene proizvode neovisno o tome jesu li bili ručno ili strojno pleteni. Na cijeni su bile vještine potrebne za popravak postojeće odjeće, čarapa i donjeg rublja, pa je mnogima ručno pletenje i popravak pletiva postao dodatni izvor prihoda. U popularnim ženskim časopisima objavljuju se obrasci i uzorci s uputama za pletenje, kao i za popravak postojećih pletenih odjevnih predmeta. U to vrijeme često se izrađuju čarape sa zamjenjivim prstima i petom.

Tijekom Drugog svjetskog rata vladala je nestašica svega pa je bilo problema i u opskrbi vunom. Stoga je britanska ratna vlada izdala knjižicu po naslovom „*Make do and Mend*“ („Učinite to i popravite“) kojom je poticala žene da otparaju stare neupotrebne pletene vunene odjevne predmete na način kako bi se ta ista vuna mogla upotrijebiti za izradu nove pletene odjeće.

Izdavane su i upute za pletenje kako bi ljudi mogli izraditi stvari potrebne vojsci i mornarici tijekom zime kao npr. fantomke i rukavice. To nije bila samo proizvodnja neophodnih predmeta, nego i pozitivan doprinos svakog kućanstva u zajedničkim ratnim naporima.

Slika 44.: Američki plakat za vrijeme Drugog svjetskog rata kojim su ljudi poticali da pletu čarape za vojsku

Slika 45.: *Vintage Ladies' Twin Set Cardigan, 1960-te godine*

Nakon rata, tijekom 1950.-ih i 1960.-ih godina, tržište je bilo željno moderno dizajnirane odjeće svijetlih boja. Stoga je *twinsset* postao izuzetno popularna kombinacija koja se mogla ručno isplesti kod kuće. *Twinsset* se sastoji od pletene bluze kratkih rukava preko koje se nosi kardigan iste boje, ali dugih rukava.

U tom razdoblju djevojke su učile pletiti u školi jer se općenito smatralo da je pletenje korisna vještina, a ne samo hobi. Časopisi poput „*Pins and Needles*“ u Velikoj Britaniji objavljivali su više i manje zahtjevne uzorke za izradu ne samo pletene odjeće, nego i pokrivača, igračkaka, torbi, čipkastih zavjesa i drugih potrebnih predmeta, svega što se moglo prodati i što je moglo donijeti profit.

5.8. Pad interesa tijekom 1980.-ih i 1990.-ih

U razdoblju 1980.-ih godina dolazi do oštrog pada popularnosti pletenja koje se sve više smatra staromodnim te djeca više ne uče pletiti u školi. Niska cijena strojno pletenih odjevnih predmeta učinila ih je dostupnima širokim masama. Postalo je jeftinije kupiti gotovi strojno pleteni predmet nego li kupiti vunu od koje bi sami mogli isplesti taj predmet. U to vrijeme otkrivena su nova sintetička vlakna od kojih su se počele izrađivati sve popularnije trenirke i majice koje se sve više nose u svakodnevnom životu, a ne samo tijekom športskih aktivnosti.

Krajem 1980.-ih i tijekom 1990.-ih mnogi dobavljači i prerađivači vune su propali, a mnoge trgovine vunom i ostalim priborom za pletenje su se zatvorile. Međutim uvijek je bilo onih koji su negovali tradiciju i vještinu ručnog pletenja usprkos negativnim trendovima.

5.9. Preporod početkom 21. stoljeća

Početkom 21. stoljeća pletenje vidno oživljava. Ovo oživljavanje podudara se s razvojem i širenjem interneta i internetskih tehnologija, kao i s tzv. "*Handmade*" revolucijom

(cijene se ručno izrađeni predmeti) koja je zahvatila cijeli svijet te velikim zanimanjem, posebno mlade populacije, za „*Do it Yourself*“, odnosno „uradi sam“ vještinama.

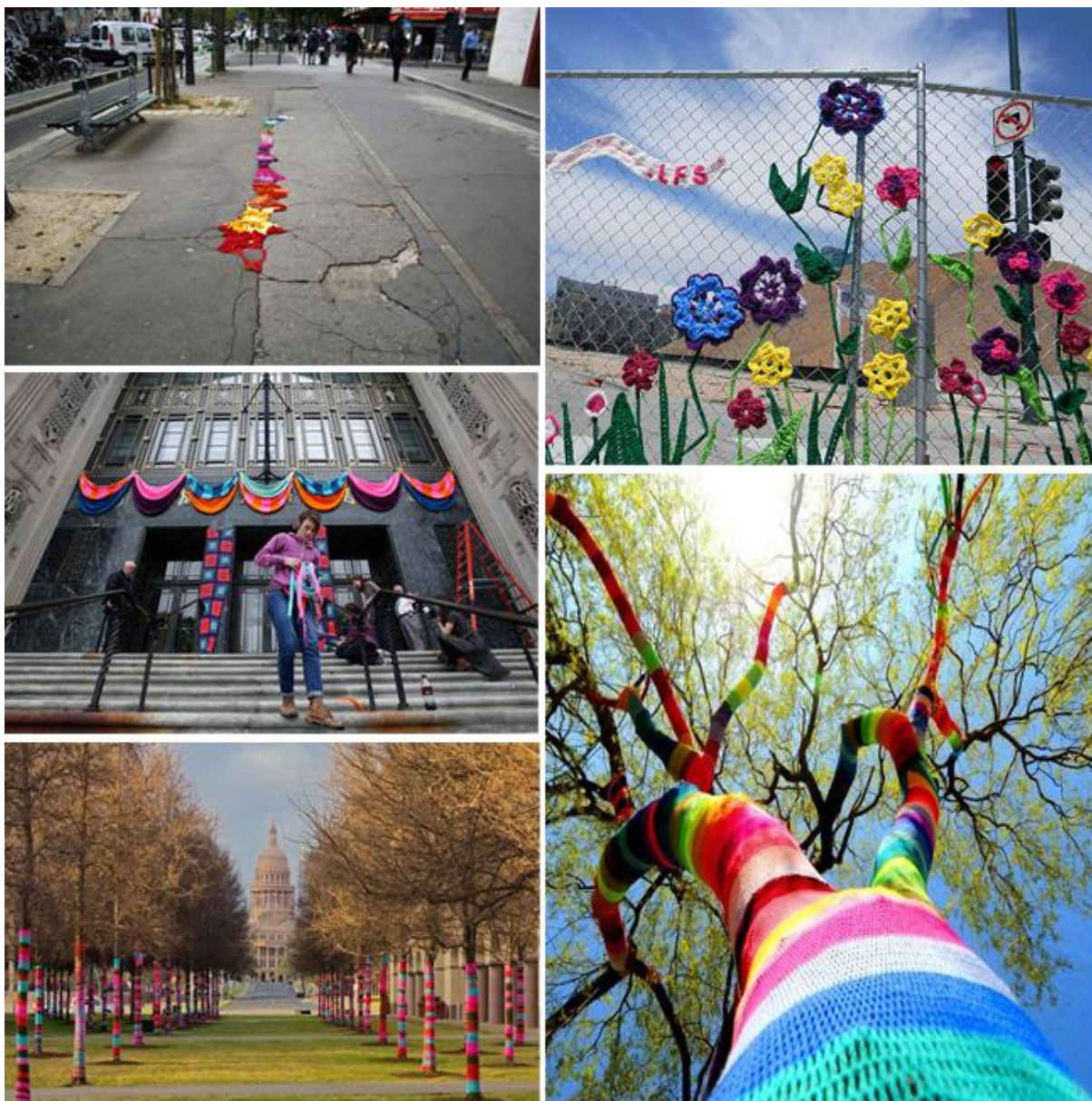
Prirodna vlakna životinjskog porijekla kao što su alpaka, angora i merino, kao i vlakna biljnog porijekla, uglavnom pamuk, postali su lakši i jeftiniji za uzgoj i obradu te stoga dostupniji širokim masama. I skupljim egzotičnim vlaknima, poput svile, bambusa, jaka i qiviuta, popularnost ubrzano raste. Industrija proizvodnje pređe proizvela je potpuno nove vrste prediva što je rezultiralo zapanjujuće dobrim rezultatima. Dizajneri su počeli osmišljavati uzorke koji se mogu izrađivati vrlo brzo jer se pri izradi koriste vrlo debele igle – fenomen poznat kao instant-pletenje.

Slika 46.: Primjeri tzv. instant- pletenja

Kako je s vremenom došlo do promjene tehnologije, tako je došlo i do promjene umijeća pletenja. Internet modernim pletiljama i pletačima (uočen je povratak muškaraca u umjetnosti pletenje), omogućuje povezivanje te razmjenu znanja i uzoraka diljem svijeta. Tradicionalni dizajn i tehnike pletenja koje su malobrojni pojedinci sačuvali od zaborava, sada nalaze široku publiku posredstvom interneta.

Diljem svijeta proširila se jedna nova vrsta grafita nazvana *yarn bombing* što bi mogli prevesti kao bombardiranje predivom, a sastoji se od pletenih komada koji se spontano tj. bez dozvola postavljaju na javnim mjestima baš kao i tradicionalni grafiti.

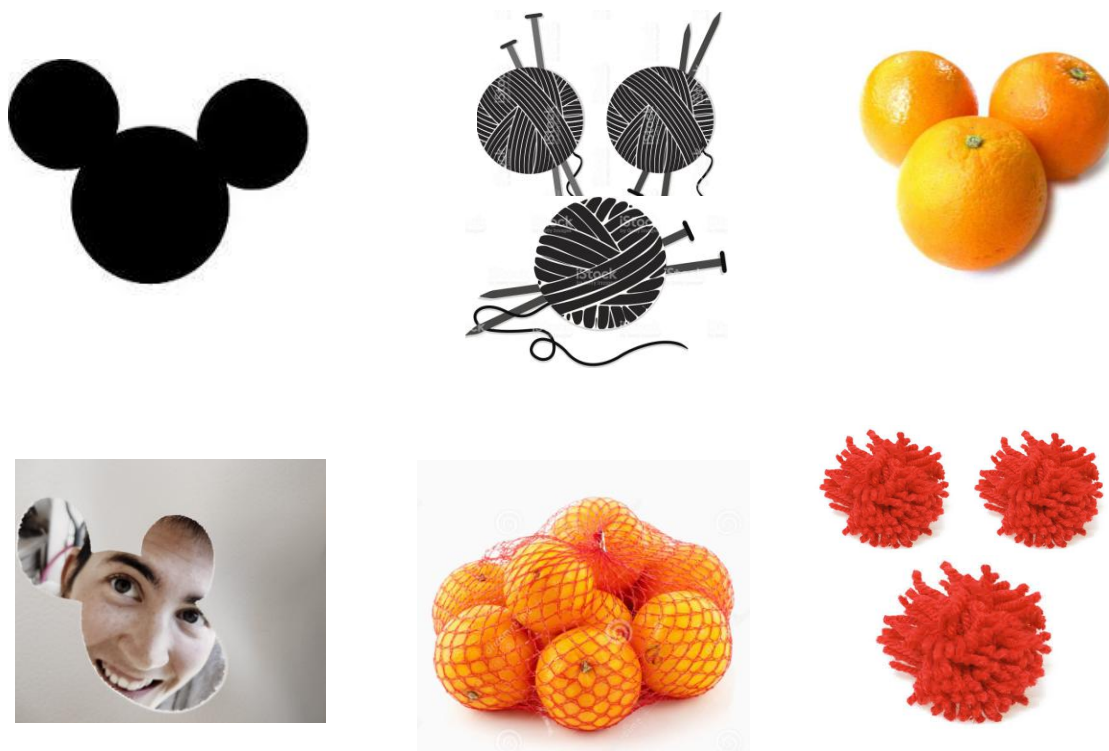

Slika 47.: Primjeri nove vrste grafita nazvane yarn bombing

Na kraju, zanimljivo je primijetiti da ljudi širom svijeta govore tisuće različitih jezika, u svijetu postoji stotine različitih religija, ljudi žive i rade u zgradama raznih stilova i načina gradnje, ali umjetnost ručnog pletenja, odnosno osnovna metoda pletenja jednaka je svugdje u svijetu.

6. Vlastita kolekcija

Za moju kolekciju, s jedne strane inspirirao me Disneyev Mickey Mouse tj. njegov simbolični prikaz glave s ušima – „*Classic Mickey*“, ta vječna inspiracija mnogih modnih dizajnera i drugih umjetnika, a s druge strane taj simbol podsjetio me na tri naranče i bajku „*Tri zlatne naranče*“ koju mi je u djetinjstvu pričala *nona*. A bajke su za mene uvijek povezane s Disneyem. Kao što je Walt Disney slijedeći svoje snove, pretočio mnoge poznate bajke u prekrasne animirane filmove, ja sam inspirirana Disneyevim životnim motom i njegovim najpoznatijim likom, svoje modne snove isplela vunanim nitima u kolekciju haljina. Od kad sam naučila pletiti, moj san je postao pletenjem stvoriti vlastitu kolekciju.

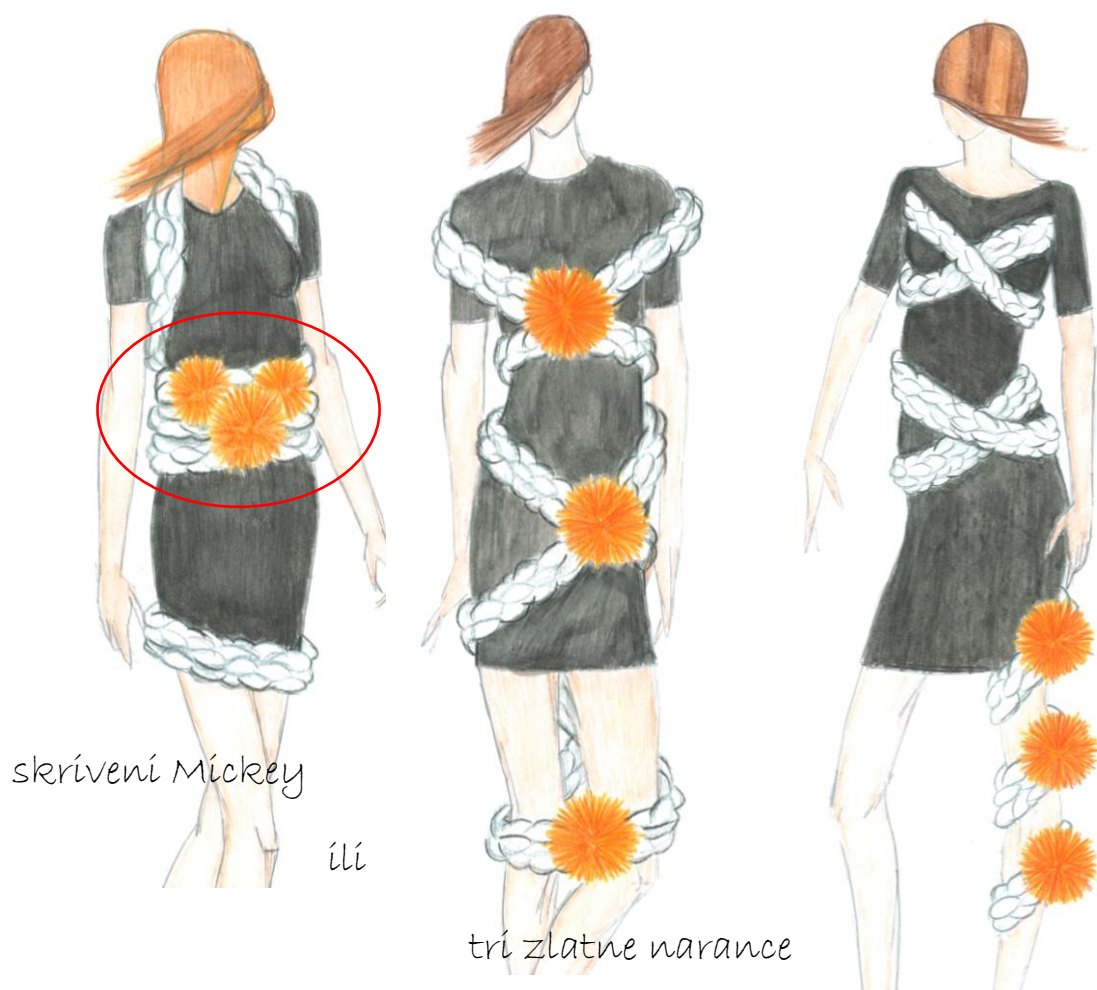
Slika 48.: Inspiracijski proces – od Mickeya preko tri naranče do vlastite kolekcije haljina tehnikom ručnog i strojnog pletenja vunanim nitima

Ovo je kolekcija svećanih haljina za sezonu jesen/zima što je naglašeno odabirom materijala i tehnike izrade – kombinacija pletenine, strojno pletene vunene mreže i ručno ispletenih dijelova od vune. Osnovu kolekcije čini mala crna haljina izrađena u dvije varijante – uska haljina kratkih rukava i uska korzet haljina bez naramenica.

Slika 49.: Vlastita kreacija – Mickey na stablu naranče i mrežasta torba kao inspiracija za drugu varijantu

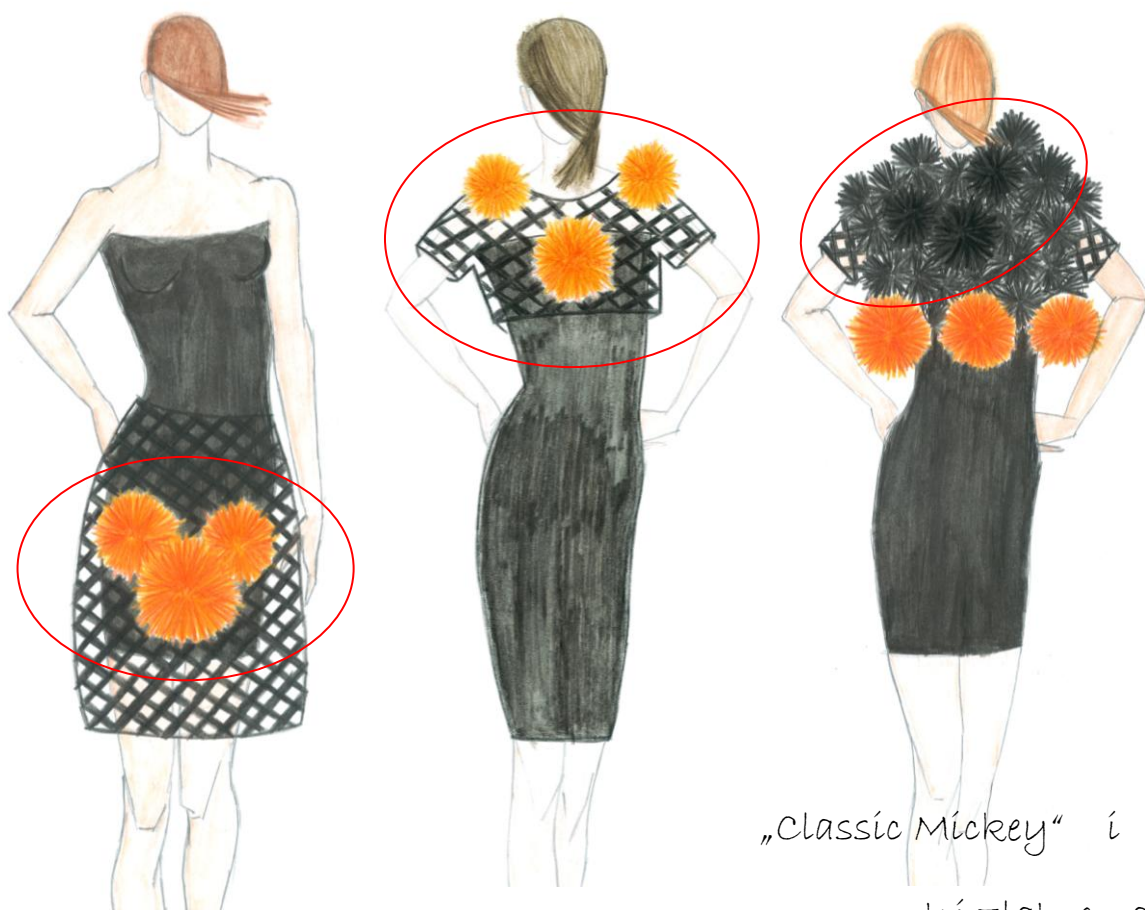
Prva varijanta je uska haljina kratkih rukava, izrađena od pletenine sitno rebrastog uzorka položenog uspravno kako bi se istaknula linija tijela. Nosi se uz predimenzionirani rukom pleteni šal-crijevo od bijele vune koji se višestruko i na razne načine obavija, poput grana neke biljke-penjačice, oko pojedinih dijelova tijela tvoreći tako uvijek novu kreaciju. Šal je upotpunjen velikim narančastim pomponima koji se kližu po crijevu/šalu pa ih je moguće seliti po tijelu i stvarati asocijacije na tri naranče ili na tzv. „skrivene Mickeye“.

Slika 50.: Tri modela vlastite kolekcije – prva varijanta

Odabrala sam kombinaciju potpunog kontrasta crne haljine i bijelog šala kao što je u priči „*Tri citrona*“ lik tamnopute nezgrapne maurske sluškinje, odnosno robinje u potpunoj suprotnosti djevojci vitka i krhka staza, bijele puti i zlatne kose koja izlazi iz citrona da bi postala princeza. Ova varijanta haljine može postati vrlo svečana ako se šal umjesto od bijele vune, isplete od srebrnih ili zlatnih niti lamea. Lame (lamé) je vrsta tkanine protkane ili upredene s tankim metalnim nitima. Obično su zlatne i srebrne, a ponekad bakrene boje.

Druga varijanta je također uska haljina od pletenine koja prati liniju tijela, ali bez naramenica, u gornjem dijelu poput rastezljivog korzeta, rezana ravno iznad grudiju. Ova varijanta ima i svoju podvarijantu koja se sastoji od gornjeg dijela i suknje. Svaki model nosi se slojevito, uz dodatak gornjeg mrežastog sloja koji može biti duža ili kraća suknja, odnosno haljina različite duljine ili bluza/kaputić izrađen tehnikom strojnog pletenja baš poput nekadašnje torba-mreže (prije pojave plastičnih vrećica što mi je gotovo nezamislivo) kakvu je moja *nona* uvijek imala sa sobom kad bi išla u kupovinu, te s dodatkom velikih vunениh pompona crne i/ili narančaste boje koji asociraju na simbol Mickeyea ili na naranče, odnosno na oboje.

„Classic Mickey“ i

tri zlatne narance

manje ili više skriveni Mickey-i

Slika 51.: Tri modela vlastite kolekcije – druga varijanta

7. Zaključak

Walt Disney je slijedeći svoje snove, pretočio mnoge poznate bajke u prekrasne animirane filmove, a ja sam inspirirana Disneyevim životnim izrekama: „*If you can dream it, you can do it*“ („Ako nešto možeš sanjati, možeš to i ostvariti“) i „*All our dreams can come true, if we have the courage to pursue them*“ („Svi naši snovi mogu se ostvariti ako imamo hrabrosti slijediti ih“) i njegovim najpoznatijim likom Mickey Mouseom, čiji me simbolični prikaz glave s okruglim ušima podsjetio na tri naranče i na *nonine* gotovo nepoznate „*Tri zlatne naranče*“, svoje modne snove isplela vunanim nitima u kolekciju haljina.

Disney se pri stvaranju svojih filmova pomno pripremao proučavajući povijesno vrijeme i mjesto nastanka izvornih verzija pojedinih bajki iako su i vrijeme i mjesto radnje u bajkama prilično neodređeni. U tijeku crtanja predložaka za filmove, odlazio je sa svojom ekipom u mjesta nastanka pojedine bajke i proučavao povijesne zapise, slike i fotografije mjesta, kuća, dvoraca i ljudi tog vremena te sve to prenosio u svoje filmove. Stoga su Disneyevi filmovi svojevrsna povijest umjetnosti i arhitekture te povijest odijevanja za najmlađe.

Disneyeve bajke odvele su i mene u svijet mašte i umjetnosti, one su zaslužne za moj odabir studija modnog dizajna i budućeg zanimanja. Mickey Mouse je bio moj najdraži lik već u najranijem djetinjstvu, a sad mi je početna i neprolazna inspiracija za mnoge od mojih kreacija pa tako i za ovaj rad i kolekciju.

8. Literatura

1. Finch, Christopher: *The Art of Walt Disney – from Mickey Mouse to the Magic Kingdoms*, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, New York, 1995.
2. Judith Jerde: *Encyclopedia of Textiles, Facts on File*, 1992
3. Yarwood, Doreen: *Illustrated Encyclopedia of World Costume*, Dover Publications, Inc., Mineola, New York, 2011.

8.1. Izvori

4. https://en.wikipedia.org/wiki/Mickey_Mouse
5. <http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>
6. <http://www.waltdisney.org/blog/birth-mouse>
7. <https://www.bt-scene.cc/walt-before-mickey-2015-hdrip-xvid-etrq>
8. <http://mentalfloss.com/article/51725/39-hidden-mickeys-disney-animated-movies>
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Giambattista_Basile
10. <https://en.wikipedia.org/wiki/Pentamerone>
11. <http://www.timsheppard.co.uk/story/stories/pent31.htm>
12. https://levigilant.com/Bulfinch_Mythology/bulfinch.englishatheist.org/portugal/chapter3.htm
13. http://boiteahistoires.free.fr/0contexte/musset_a_troisoranges.html
14. https://en.wikipedia.org/wiki/Carlo_Gozzi
15. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_knitting
16. <http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-part-1-mysterious-origins/>
17. <http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>
18. <http://knittypedia.com/2016/02/01/hand-knitting-first-hand-knitted-pieces/>
19. <http://knittypedia.com/2016/04/11/21st-century-knitting-new-reflection-areas-2/>
20. <http://knittypedia.com/2016/04/18/21st-century-knitting-new-reflection-areas-3/>

8.2. Popis priloga

- Slika 1.: 30-godišnji Walt Disney, 1931. godine i Waltov karakteristični potpis iz tog vremena
(<http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>)
- Slika 2.: Walt i Roy ispod stabla „Dreaming Tree“ na farmi u Marcelineu
(<http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>)
- Slika 3.: Glavna ulica u Marcelineu u vrijeme kada je obitelj Disney tu živjela. Po njoj je puno godina kasnije Walt Disney dizajnirao glavnu ulicu u Disneylandu.
(<http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>)
- Slika 4.: 10-godišnji Walt Disney (u sredini desno) u društvu dostavljača novina, Kansas City, 1912. (http://en.wikipedia.org/wiki/Walt_Disney)
- Slika 5.: Disney kao vozač ambulantanog kola neposredno nakon Prvog svjetskog rata
(http://en.wikipedia.org/wiki/Walt_Disney)
- Slika 6.: Zaposlenici tvrtke Kansas City Film Ad Service zajedno s Walt Disney-em i karikaturistom Ub Iwerks-om.
(<http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>)
- Slika 7.: Walt Disney izrađuje skice za crtačim stolom studija Laugh-O-Gram Films
(<http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>)
- Slika 8.: „Trolley Troubles“ je prvi crtani film iz serije „Oswald the Lucky Rabbit“, 1927. g.
(https://en.wikipedia.org/wiki/Oswald_the_Lucky_Rabbit)
- Slika 9.: Mickey Mouse koji je iskočio iz Waltove glave na crtači papir
(https://en.wikipedia.org/wiki/Mickey_Mouse)
- Slika 10.: Lijevo kadar iz filma „Plane Crazy“, a desno iz „Steamboat Willie“
(<https://www.google.hr/search?q=disney+crazy+plane+sketches&tbm>)
- Slika 11.: Walt Disney skicira Mickey Mause za crtani film 'Steamboat Willie', 1928. god. i kadar iz istog filma, (http://en.wikipedia.org/wiki/Walt_Disney)
(<http://www.animationsensations.com/original-walt-disney-limited-edition-steamboat-willie-6167>)
- Slika 12.: Plakat za „Steamboat Willi“, 1928. primjer Mickeya iz ranih godina
(https://en.wikipedia.org/wiki/Steamboat_Willie)
- Slika 13.: Redizajnirani Mickey
(<https://www.google.hr/search?q=Disney+sketches+for+The+Pointer>)
- Slika 14.: Redizajnirani Mickey, kadar iz filma „The Pointer“
(<https://www.google.hr/search?q=Disney+sketches+for+The+Pointer>)
- Slika 15.: Najpoznatiji predmeti koji simboliziraju Mickeya
(<https://www.google.hr/search?q=mickey+mouse+simbol&tbm>)

- Slika 16.: Ručni sat Ingersoll Watch Company, 1933.
(https://en.wikipedia.org/wiki/Mickey_Mouse)
- Slika 17.: „Skriveni Mickey“ u Disneyevim dugometražnim animiranim filmovima
(<http://mentalfloss.com/article/51725/39-hidden-mickeys-disney-animated-movies>)
- Slika 18.: „Skriveni Mickey“ na totemu izgrađenom u sklopu Kanadskog paviljona u Epcot centru (lijevo), stup dalekovoda u obliku „skrivenog Mickeya“ u Celebration, Florida, (https://en.wikipedia.org/wiki/Mickey_Mouse)
- Slika 19.: Mickeyeva zvijezda na holivudskoj Stazi slavnih
(https://en.wikipedia.org/wiki/Mickey_Mouse)
- Slika 20.: Plakat i kadar iz crtanog filma „*Flowers and Trees*“, prvog crtanog filma koji je izrađen upotrebom Technicolor tehnike, 1932.
(<http://shsmo.org/historicmissourians/name/d/disney/#intro>)
- Slika 21.: Inspiracijski proces za vlastitu kolekciju – od Mickeya do tri naranče
(<https://www.google.hr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion....>)
- Slika 22.: Giambattista Basile, portret (lijevo) i naslovna stranica njegove zbirke priča „Il Pentamerone“, izdanje iz 1788. godine (desno)
(https://en.wikipedia.org/wiki/Giambattista_Basile)
(<https://en.wikipedia.org/wiki/Pentamerone>)
- Slika 23.: Naslovna ilustracija uz engleski prijevod originalne priče iz 1866. godine
(http://www.gutenberg.org/files/26386/26386-h/26386-h.htm#Page_115)
- Slika 24.: „Maurska sluškinja na izvoru/ bunaru“, ilustrator Warwick Goble, izdanje iz 1911. prema engleskom prijevodu John Edward Taylora iz 1847.
(<http://www.surlalunefairytales.com/pentamerone/31threecitrons1911.html>)
- Slika 25.: Dio kamenog friza koji je asirski kralj Ashurbanipal (668.- 631. g. prije Krista) dao izraditi za svoju palaču u Ninivi (The British Museum, London)
(<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-part-1-mysterious-origins/>)
- Slika 26.: Pletene koptske čarape za sandale iz razdoblja oko 250. – 420. godine, (Victoria and Albert Museum-u u Londonu) (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-part-1-mysterious-origins/>)
- Slika 27.: Ove pamučne čarape pronađena u Egiptu su neki od najranijih pletenih komada. Slijeva na desno: Textile Museum, cca. 1000 - 1200 AD; Victoria & Albert Museum , cca. 1100 - 1300 AD; Textile Museum, cca. 1300 AD
(<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-part-1-mysterious-origins/>)
- Slika 28.: Pletena svilena jastučnica, 1275. godine, Španjolska
(https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_knitting)

- Slika 29.: Estonski pleteni fragment, 13. stoljeće
(https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_knitting)
- Slika 30.: Marija plete u dvije boje s tri ili više igala, oko 1353. godine, Museo Poldi Pezzoli, Milano (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 31.: Marija plete u krug pomoću četiri igle, Tomasso da Modena (1325-1375)
(<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 32.: Posjet anđela, Bertram iz Mindena, 1400.-1410. (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 33.: Detalj dole prikazanog tepiha, Adam i Eva, Francuska 1781., (Victoria & Albert Museum, London) (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 34.: Pleteni zidni tepih, središnji kvadrat prikazuje Jakovljevi san, Francuska 1781., (Victoria & Albert Museum, London) (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 35.: Pletena jakna izrađena od svile i metalnih niti, Italija, 16. stoljeće (Metropolitan Museum of Art) (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 36.: Rukavice ispletene od crvene svile i ukrašene zlatnim vezom, vjerojatno za potrebe liturgije, Engleska?, prva polovica 17. stoljeća (Glove Collection Catalogue) (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 37.: Muške rukavice ispletene svilom i zlatom, Italija, oko 1650. – 1680. (Glove Collection Catalogue) (<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 38.: Fino pletene čarape završno ukrašene vezom, oko 1660.- 1670., (Victoria & Albert Museum, London) (<http://www.knit-a-square.com/history-of-knitting.html>)
- Slika 39.: Primitivni stroj za pletenje tj. okvir za proizvodnju čarapa
(<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)
- Slika 40.: Griswold-ov stroj za pletenje čarapa
(https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_knitting)
- Slika 41.: Par čipkastih rukavica, druga polovica 19. stoljeća, Engleska, čuvaju se u Museum of Fine Arts, Boston, (<http://www.mfa.org/collections/object/pair-of-mitts-65756>)

Slika 42.: Fair Isle džemperi izrađeni u tradicionalnom stilu.

([https://en.wikipedia.org/wiki/Fair_Isle_\(technique\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Fair_Isle_(technique)))

Slika 43.: Ručno pleteni vuneni džemperi izrađeni 1927. godine u Francuskoj, dizajnerica Elsa Schiaparelli, čuvaju se u Victoria & Albert Museum, London

(<http://sheepandstitch.com/the-history-of-knitting-pt-2-madonnas-stockings-and-guilds-oh-my/>)

Slika 44.: Američki plakat za vrijeme Drugog svjetskog rata kojim su ljudi poticani da pletu čarape za vojsku (https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_knitting)

Slika 45.: Vintage Ladies' Twin Set Cardigan, 1960-te

(<https://www.google.hr/search?q=1960s+twin+set&espv>)

Slika 46.: Primjeri tzv. instant- pletenja, (<https://funeralfashionsandwiches.wordpress.com>)

Slika 47.: Primjeri nove vrste grafita nazvane yarn bombing

(<http://knittypedia.com/2016/04/11/21st-century-knitting-new-reflection-areas-2/>)

(<https://www.google.hr/search?q=knitting+on+big+needles&espv=2&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa>)

Slika 48.: Inspiracijski proces – od Mickeya preko tri naranče do vlastite kolekcije haljina tehnikom ručnog i strojnog pletenja vunenim nitima

Slika 49.: Vlastita kreacija – Mickey na stablu naranče i mrežasta torba kao inspiracija za drugu varijantu

Slika 50.: Tri modela vlastite kolekcije – prva varijanta

Slika 51.: Tri modela vlastite kolekcije – druga varijanta